

Scheiden in een vreemd land maakt dubbel kwetsbaar

**Scheiden in een
vreemd land maakt
dubbel kwetsbaar**

COLOFON

Scheiden in een vreemd land maakt dubbel kwetsbaar

Cette publication est également disponible en français sous le titre :
Divorce en terre d'exil, une double vulnérabilité

Een uitgave van de Koning Boudewijnstichting,
Brederodestraat 21 te 1000 Brussel

AUTEURS Katlijn Demuyne, Genderatwork vzw

VERTALING Antoine Pennewaert

COÖRDINATIE VOOR
DE KONING
BOUDEWIJNSTICHTING Françoise Pissart, directeur
Anne-Françoise Genel, projectverantwoordelijke
Prabhu Rajagopal, projectmedewerker
Nathalie Troupée, assistente
Ann Vasseur, directieassistente

GRAFISCH CONCEPT PuPiL

VORMGEVING Tilt Factory

PRINT ON DEMAND Manufast-ABP vzw, een bedrijf voor aangepaste arbeid

Deze uitgave kan gratis worden gedownload van onze website
www.kbs-frb.be

Een afdruk van deze elektronische uitgave kan (gratis) besteld worden:
on line via www.kbs-frb.be, per e-mail naar publi@kbs-frb.be
of telefonisch bij het contactcentrum van de Koning Boudewijnstichting,
tel +32-70-233 728, fax +32-70-233 727

Wettelijk depot: D/2893/2012/29

ISBN-13: 978-90-5130-798-6

EAN: 9789051307986

BESTELNUMMER: 3119

december 2012

Met de steun van de Nationale Loterij

VOORWOORD

Een echtscheiding verloopt zelden gemakkelijk, ongeacht de leeftijd, het sociaaleconomisch profiel of de sekse. Daarom is het belangrijk dat men kan rekenen op de steun van zijn naasten en, indien nodig, op professioneel advies van psychologen en juristen.

Via haar Luisternetwerk¹ verzamelde de Koning Boudewijnstichting getuigenissen over de wanhoop van vrouwen met een migratieachtergrond die ervoor kiezen om te scheiden, maar die niet of nauwelijks beschikken over een sociaal netwerk dat hen kan helpen om deze moeilijke periode door te komen. Om een beter inzicht te krijgen in de problematiek van echtscheidingen binnen migrantengemeenschappen, werd in 2010 aan Katlijn Demuyne van de vzw Genderatwork (gespecialiseerd in gender- en diversiteitsvraagstukken) gevraagd om de situatie op het terrein in kaart te brengen.

Dit verkennend onderzoek vestigde er de aandacht op dat vrouwen en mannen die voor een huwelijk naar België gemigreerd zijn, bijzonder kwetsbaar zijn als ze worden geconfronteerd met echtelijke problemen. In België beschikken deze 'huwelijksmigranten' immers niet over hun netwerk van familie en vrienden. Ze weten ook zelden dat er op het terrein verenigingen zijn die hen kunnen helpen. Daar komen nog extra moeilijkheden bij als ze geen van beide landstalen voldoende beheersen en als ze over onvoldoende financiële middelen beschikken om alleen te gaan wonen, eventueel samen met hun kinderen.

Er bestaan in België veel organisaties die kunnen zorgen voor nuttige psychologische, juridische en sociale begeleiding voor migranten die in moeilijkheden verkeren ten gevolge van echtelijke problemen. Maar de personen die deze steun het meest nodig hebben, weten heel vaak niet dat ze bestaat. Overigens vinden sommige van deze organisaties het ook nodig om beter geïnformeerd te worden over de specifieke problemen van huwelijksmigranten zodat ze hen beter kunnen helpen.

¹ Het Luisternetwerk is een initiatief van de Koning Boudewijnstichting dat nieuwe vormen van sociaal onrecht wil opsporen en verhelpen. Het Luisternetwerk steunt op bevoorrechte, al dan niet professionele, getuigen, die geregeld in contact komen met kwetsbare bevolkingsgroepen en aandacht hebben voor de sociale werkelijkheid. Meer informatie op <http://www.kbs-frb.be/otheractivity.aspx?id=293854&src=true&langtype=2067>.

De projectoproep '**Echtscheiding en migratie**' die de Koning Boudewijnstichting lanceerde, wil de organisaties op het terrein dan ook aanmoedigen om :

- hun zichtbaarheid te versterken bij migranten die ten gevolge van echtelijke problemen in een kwetsbare situatie beland zijn ;
- zich specifiek voor te bereiden op de begeleiding van migranten die geconfronteerd worden met een echtscheiding ;
- preciezer te kunnen inspelen op de specifieke noden van bepaalde groepen.

De Stichting wilde eveneens steun verlenen aan initiatieven die uitgaan van de migrantengemeenschappen zelf, omdat ze op een natuurlijke manier in contact staan met de doelgroep van de oproep en goed op de hoogte zijn van bepaalde aspecten van de problematiek.

In 2011 selecteerden twee onafhankelijke jury's – een Nederlandstalige en een Franstalige – in totaal zestien projecten. De trekkers van deze projecten zijn tweemaal samengekomen om hun ervaringen uit te wisselen. Samen bespraken ze de problematiek van een echtscheiding in een migratiecontext en trokken ze daar lessen uit voor zichzelf en voor andere organisaties op het terrein.

De denk- en actiesporen in deze publicatie zijn dus het resultaat van deze uitwisselingen – die werden opgevolgd door Katlijn Demuynck – en van het verkennend onderzoek dat ze had uitgevoerd vóór de lancering van de projectoproep. We hopen dat deze 'kaart van de problematiek' verhelderend kan zijn voor verenigingen en lokale besturen die minder vertrouwd zijn met echtscheidingen in een migratiecontext en hen kan aanmoedigen om in te spelen op de specifieke noden van migranten die het moeilijk hebben ten gevolge van echtelijke problemen.

Het gaat niet om een los initiatief: de Koning Boudewijnstichting besteedt al veel jaren aandacht aan huwelijksmigratie en aan de specifieke problemen waarmee sommige personen die in dit verband naar België kwamen, worden geconfronteerd. In 2005 steunde de Stichting projecten om jeugd- of gearrangeerde huwelijken te voorkomen. Aansluitend publiceerde ze in 2009 de brochure 'Vakantietijd: huwelijksstijd?' die net voor de zomervakantie werd verspreid in scholen en eerstelijnsverenigingen. Deze sensibiliseringsactie wilde jongeren van vreemde afkomst, van 15 tot 18 jaar, doen nadenken over een huwelijk 'onder druk', en hen basisinformatie verstrekken. In 2010 en 2011 organiseerde de Stichting een dialoog rond gezinshereniging in België met actoren uit de publieke sector en het verenigingsleven, alsook met migranten. En nog recenter liet ze een onderzoek uitvoeren over huwelijksmigratie tussen Emirdag (Turkije) en België.

Al deze acties bewijzen dat de Stichting het belangrijk vindt om jongeren van vreemde afkomst te sensibiliseren rond de bijzondere aspecten van een huwelijk met iemand die woont in het land van herkomst van hun familie. Meer fundamenteel verschaft de Stichting daarom aan jongeren van vreemde afkomst ruimtes waar ze kunnen nadenken *«over inherente loyaliteitsconflicten, waar ze de normen- en waardesystemen van hier en elders in vraag kunnen stellen en zo kunnen komen tot persoonlijke, originele en volkomen nieuwe syntheses die van belang zijn om hun eigen verhaal te schrijven»*². Tegelijk is het even onontbeerlijk om te voorzien in een begeleiding van de

.....
² Jamoulle, P., Gonçalves, M., (2010). *Troubles des transmissions dans les quartiers populaires à forte densité immigrée*. Brussel: Koning Boudewijnstichting. Deze Franstalige publicatie kan worden gedownload op de website van de KBS <http://www.kbs-frb.be/publication.aspx?id=295102&langtype=2060>.

huwelijksmigranten die in België aangekomen zijn, in het bijzonder als ze geconfronteerd worden met familie- en echtelijke problemen.

Het verstrekken van informatie (over rechten en plichten, over bestaande hulpdiensten...) is een rode draad in veel projecten die worden gesteund in het kader van de projectoproep 'Echtscheiding en migratie'. Het inburgeringstraject in Vlaanderen zet al in om nieuwe migranten door te verwijzen naar specifieke organisaties indien de individuele noden dit vereisen. De ondersteunde initiatieven kunnen een verrijking betekenen voor de bestaande sociale kaart, met het oog op een optimale steun voor deze kwetsbare groep.

Koning Boudewijnstichting
december 2012

INHOUDSTAFEL

COLOFON	4
VOORWOORD	5
INHOUDSTAFEL	9
SAMENVATTING	11
SYNTHESE	13
INLEIDING	15
1. ECHTSCHIEDING EN MIGRATIE: EEN MOEILIJK VERHAAL	17
1.1. De complexiteit van de situatie	17
1.2. De verhoogde kwetsbaarheid van huwelijksmigranten	18
1.3. De gevolgen van een echtscheiding	20
1.4. Het gebrek aan informatie en kennis bij de doelgroep	22
1.5. Het gebrek aan informatie en kennis bij de hulpverlening	23
1.6. Een moeizame hulpverleningsrelatie	23
2. DE 'RECEPTEN': WAT KUNNEN ORGANISATIES DOEN?	25
2.1. Preventie: voorkomen is beter dan genezen	25
2.2. De hulpverlening aanpassen aan de doelgroep	27
2.3. Lokale netwerken uitbouwen om efficiënter samen te werken met andere lokale actoren	28
2.4. Echtscheiding en migratie: een verhaal van vrouwen én mannen	29
2.5. De kinderen en het ouderschap na de echtscheiding	29
2.6. Bruggen slaan tussen hulpvrager en hulpverlener	29
2.7. Brede netwerken uitbouwen om van andere organisaties te leren	30
3. AANBEVELINGEN VOOR HET BELEID	31
4. ONDERSTEUNDE PROJECTEN	33
4.1. CAW Metropool	33
4.2. Shams vzw	34
4.3. CAW 't Verschil, afdeling Vluchthuis	35
4.4. Femma	36
4.5. Inloopteam De Mobil / Eerste Stappen preventieproject	37
4.6. Intercultureel Vrouwencentrum Antwerpen/ CAW De Terp	38
4.7. CAW Mozaïek	39
4.8. Turkish Lady	41
4.9. Association pour le droit des étrangers (ADDE) in samenwerking met Planning Josaphat en CBAI	42
4.10. La Voix des Femmes	43
4.11. CEDS - Centre d'Etudes et de Documentations Sociales	44
4.12. Centre Familial Belgo-Immigré	45
4.13. Huis van Latijns-Amerika S.E.U.L.	46
4.14. Centre de planning familial Louise Michel	47
4.15. SIMA Verviers	48
4.16. Miroir Vagabond	49

SAMENVATTING

Een relatie waar een einde aan komt, is ook vandaag nog voor de meeste betrokkenen een pijnlijk en moeilijk proces. In het kader van haar Luisternetwerk verzamelde de Koning Boudewijnstichting getuigenissen over extra moeilijkheden waarmee echtscheidingen in een migratiecontext krijgen af te rekenen. De situatie van de betrokkenen zijn zeer divers en vaak complex, de verschillen tussen de partners zijn meervoudig en de gevolgen van de echtscheiding – voor de partners en voor hun kinderen – zijn vaak zwaarder op financieel en op sociaal vlak. De hulpverlening kan op deze complexe situaties momenteel vaak nog niet een afdoend antwoord formuleren: de hulpverlening is enerzijds te weinig gekend bij de diverse doelgroepen en anderzijds te weinig ingesteld op de specifieke problemen en vragen rond echtscheiding in een migratiecontext.

Met de oproep '*Echtscheiding en migratie*' steunde de Stichting projecten die een specifieke begeleiding of ondersteuning opzetten als antwoord op de kwetsbare situaties waarin mannelijke en vrouwelijke migranten terechtkomen als ze huwelijksproblemen hebben. De projecten gingen samen rond de tafel zitten om uit te wisselen en te netwerken. Samen bespraken ze de problematiek van echtscheiding en migratie, trokken ze een aantal lessen voor zichzelf en andere terreinorganisaties en formuleerden ze een aantal aanbevelingen voor het beleid. Deze brochure is het resultaat van hun leerproces.

Een aantal concrete werkpistes werden geformuleerd voor terreinorganisaties: ze kunnen inzetten op preventie, ze kunnen inspanningen doen om de hulpverlening nog beter aan te passen aan de specifieke noden van de doelgroepen en ze kunnen lokale netwerken uitbouwen om efficiënter samen te werken met andere lokale actoren. Verder is het belangrijk dat ze zich bewust worden van de genderstereotypering in de hulpverleningssituatie – waarbij vrouwen soms te snel een slachtofferrol en mannen te snel een daderrol toegewezen krijgen – en dat de kinderen en de zorg van beide ouders voor de kinderen plaats krijgt. Een constructieve strategie is verder zeker ook het inzetten van contactpersonen uit de doelgroep om bruggen te slaan tussen hulpvrager en hulpverlener mits de nodige professionele omkadering. Verder hebben de terreinorganisaties ook behoefte aan stilstaan bij de eigen werking en via brede netwerken inspiratie opdoen bij anderen.

Voor het beleid formuleerden de projecten een aantal aanbevelingen. Zo kan de overheid een belangrijke rol spelen bij het informeren en sensibiliseren, en kan ze ruimte creëren voor de broodnodige dialoog.

De pijnpunten in de toepassing van de wet moeten dringend worden aangepakt. De overheid kan ook een kader creëren voor het omkaderen en opleiden van brugfiguren, en ze kan de diversiteit in de samenstelling van de hulpverleningsteams stimuleren. Ten slotte kunnen beleidsmakers sterk inzetten op het stimuleren van netwerking, uitwisseling en samenwerking.

SYNTHÈSE

Dans la plupart des cas, la fin d'une relation conjugale reste aujourd'hui encore un processus difficile et pénible. Dans le cadre de son Réseau d'écoute, la Fondation Roi Baudouin a recueilli des témoignages révélant la détresse de certaines femmes issues de l'immigration qui font le choix du divorce et n'ont pas ou peu de réseau social sur lequel compter pour les aider à passer ce cap difficile. Lorsque le mariage s'est accompagné d'un exil, les personnes confrontées à des difficultés conjugales peuvent connaître un certain nombre de difficultés supplémentaires. En effet, ces femmes ou ces hommes se retrouvent en Belgique isolés de leur réseau familial et amical. Souvent s'ajoutent encore la difficulté de ne pas maîtriser suffisamment l'une des langues de notre pays ou celle de ne pas disposer de ressources financières suffisantes pour envisager de vivre seul(e) ou avec des enfants. L'aide apportée à ces situations complexes n'est pas encore satisfaisante : d'une part parce que les services d'aide sont insuffisamment connus des publics concernés, d'autre part parce qu'ils ne prennent pas toujours suffisamment en compte les problèmes et les questions spécifiques qui concernent le divorce dans un contexte migratoire.

Dans le cadre de l'appel à projets « Divorce en terre d'exil » (2011), la Fondation Roi Baudouin a soutenu 16 projets qui viennent en aide aux femmes et aux hommes migrants en situation difficile à la suite d'une séparation ou d'un divorce. Les porteurs de ces projets se sont réunis à deux reprises pour échanger leurs expériences. Ils ont débattu ensemble de la problématique du divorce en contexte de migration et ont tiré un certain nombre de leçons pour eux-mêmes et d'autres organisations de terrain. Les réflexions et pistes d'actions rassemblées dans cette publication sont le fruit de ces échanges - qui ont été suivis par Katlijn Demuyne - et de l'enquête exploratoire que cette dernière avait menée avant le lancement de l'appel à projets.

Un certain nombre de pistes concrètes ont été formulées à l'intention des organisations actives sur le terrain : miser sur la prévention, fournir des efforts pour encore mieux adapter l'aide aux besoins spécifiques des publics cibles ou encore développer des réseaux locaux en vue d'une collaboration plus efficace avec d'autres acteurs. Il est tout aussi important de prendre conscience que, dans une situation d'aide, les intervenants ne sont pas toujours exempts de certains stéréotypes liés au genre - en assignant parfois un peu trop vite à la femme le rôle de la victime et à l'homme celui du coupable - et de donner une place aux enfants et à leur prise en charge par les deux parents. Une autre stratégie constructive consiste très certainement à faire appel à des figures-relais issues du groupe cible pour jeter des ponts entre l'aidant

et l'aidé, moyennant un indispensable encadrement professionnel. Enfin, les organisations de terrain ont aussi besoin de pouvoir réfléchir à leur propre fonctionnement et, en s'insérant dans des réseaux plus larges, de puiser de l'inspiration ailleurs.

Les porteurs de projet ont également adressé une série de recommandations destinées au pouvoir politique. Les pouvoirs publics pourraient ainsi jouer un rôle important d'information et de sensibilisation et créer d'indispensables espaces de dialogue. Il est urgent de remédier aux imperfections dans l'application de la loi. Les responsables politiques peuvent aussi créer un cadre pour l'accompagnement et la formation des figures-relais, favoriser une plus grande diversité dans la composition des équipes d'intervenants et stimuler la mise en place de réseaux, d'échanges et de partenariats.

INLEIDING

Met de oproep '*Echtscheiding en migratie*' (2011) steunde de Stichting projecten die een specifieke begeleiding of ondersteuning opzetten als antwoord op de kwetsbare situaties waarin mannelijke en vrouwelijke migranten terechtkomen als ze huwelijksproblemen hebben en/of (moeten) scheiden.

In totaal werden 16 projecten geselecteerd. De projecten gingen samen rond de tafel zitten om uit te wisselen en te netwerken. Deze uitwisselingen waren bijzonder waardevol en bijzonder rijk aan inzichten voor de projecten. Samen bespraken ze de problematiek van echtscheiding en migratie, trokken ze een aantal lessen voor zichzelf en andere terreinorganisaties en formuleerden ze een aantal aanbevelingen voor het beleid. Deze brochure is het resultaat van hun leerproces.

Ze bestaat uit volgende vier delen:

- Het eerste deel schetst een stand van zaken rond de problematiek van echtscheiding in een migratiecontext. Basis hiervan zijn de gesprekken met de actoren op het terrein en met onderzoekers, die werden gevoerd in het kader van het vooronderzoek voor de projectoproep '*Echtscheiding en migratie*', aangevuld met de getuigenissen van de projectverantwoordelijken die in het kader van deze oproep werden ondersteund.
- Deel 2 bundelt de actiepistes die werden voorgesteld door de ondersteunde projectverantwoordelijken en richt zich tot de verschillende bestaande organisaties op het werkveld.
- Deel 3 lijst een aantal aanbevelingen op voor beleidsmakers.
- Een overzicht van de ondersteunde projecten, ten slotte, is terug te vinden in deel 4.

1. ECHTSCHEIDING EN MIGRATIE : EEN MOEILIJK VERHAAL

Een relatie waar een einde aan komt, is ook vandaag nog voor de meeste betrokkenen een pijnlijk en moeilijk proces. Echtscheidingen in een migratiecontext krijgen af te rekenen met een aantal extra moeilijkheden. De situatie van de betrokkenen zijn zeer divers en vaak complex, de verschillen tussen de partners zijn meervoudig en de gevolgen van de echtscheiding – voor de partners en voor hun kinderen – zijn vaak zwaarder op financieel en op sociaal vlak. De hulpverlening kan op deze complexe situaties momenteel vaak nog niet een afdoend antwoord formuleren: de hulpverlening is enerzijds te weinig gekend bij de diverse doelgroepen en anderzijds te weinig ingesteld op de specifieke problemen en vragen rond echtscheiding in een migratiecontext.

1.1. De complexiteit van de situatie

Het gaat bij de problematiek van 'Echtscheiding en migratie' niet om één maar om vele soorten relaties die kunnen stuk lopen:

- huwelijken tussen migranten van de tweede en derde generatie die hier in België zijn opgegroeid;
- gemengde huwelijken tussen partners in België met een andere culturele achtergrond;
- huwelijksmigranten die met een partner in België huwden.

Voor migranten van de **tweede en de derde generatie** is echtscheiding steeds minder een taboe. Het blijft nog een moeilijk gegeven, ook omdat de economische gevolgen van een echtscheiding vaak zwaarder zijn voor deze groepen. Het is ook een nog vrij nieuw gegeven en dus ook nog relatief onbekend. Er is geen duidelijk referentiekader voor echtscheiding en er zijn maar weinig constructieve voorbeelden en rolmodellen. Families weten meestal niet waar ze zich aan kunnen verwachten. Men is het niet gewoon om over relaties en relatieproblemen te praten en vaak ontbreken letterlijk de woorden in de verschillende talen om te spreken over echtscheiding en de gevolgen ervan. De aanpak van relationele problemen binnen deze groepen wordt voor een stuk ook bemoeilijkt door het bestaan van de mogelijkheid van huwelijksmigratie. De partner die problemen aankaart en wil aanpakken, staat zwak ten opzichte van een partner die er vanuit gaat dat in plaats van toegevingen te doen, hij of zij altijd opnieuw kan proberen met een andere huwelijkskandidaat uit het land van herkomst.

Gemengde huwelijken tussen partners in België met een andere culturele achtergrond kunnen ook zeer complex en kwetsbaar zijn

omwille van de andere verwachtingen, ideeën en mentale modellen die de partners koesteren over het huwelijk. Ook de diverse verwachtingen van de schoonfamilies over het huwelijk, het krijgen van kinderen en de rolverdeling binnen de relatie, kunnen druk zetten op het huwelijk.

De meest kwetsbaren zijn ongetwijfeld de huwelijksmigranten. Deze kwetsbaarheid hangt samen met andere factoren: de economische positie, het scholingsniveau, etc.

1.2. De verhoogde kwetsbaarheid van huwelijksmigranten

Huwelijksmigranten – vrouwen én mannen – hebben een zeer kwetsbare positie omwille van een hele reeks potentiële moeilijkheden:

- ze zijn economisch, sociaal en juridisch voor een groot stuk afhankelijk van de huwelijkspartner en vaak ook de schoonfamilie;
- ze hebben meestal een zwakke socio-economische positie binnen de Belgische samenleving;
- ze kennen de taal vaak niet of slechts heel gebrekkig;
- er zijn grote cultuurverschillen zowel met de Belgische samenleving als met de migrantengemeenschappen en de schoonfamilies waar ze in terecht komen;
- echtscheiding heeft ook vaak een ander effect op mannen als op vrouwen.

Migratiehuwelijken creëren een heel speciale omgeving waarin de ongelijkheid tussen de partners veel groter is dan in het gemiddelde huwelijk. De verwachtingen van de partners kunnen bijvoorbeeld heel grondig verschillen. Huwelijksmigranten komen van over de hele wereld en elke cultuur heeft haar eigen ideeën over relaties, huwelijken en echtscheiding. Er is in elk huwelijk een vermenging van praktische overwegingen en romantische verwachtingen. En in huwelijken waarbij de partners een andere culturele achtergrond hebben, kunnen de verwachtingen heel erg verschillen, zoals aangetoond in het vooronderzoek dat ter voorbereiding van de projectoproep werd uitgevoerd. De Belgische partner – al dan niet met een andere afkomst – verwacht wellicht een volgzame echtgenote of een trouwe echtgenoot. De huwelijksmigrant zelf verwacht misschien een moderne huwelijksrelatie en economische zelfstandigheid. Jammer genoeg worden deze verschillende verwachtingen voor het huwelijk niet uitgesproken en uitgeklaard; daar is meestal geen tijd en op dat moment geen belangstelling voor. Als de toekomstige partners op voorhand kennis maken, is dat op afstand – vaak via internet – eenmaal ter plaatse moet het allemaal snel gaan.

De realiteit voor de huwelijksmigrant is vaak een groot isolement omwille van taal en culturele barrières en een zeer grote economische afhankelijkheid die kan leiden tot allerlei vormen van uitbuiting: vrouwelijke huwelijksmigranten dienen te vaak als een soort huisslaafje voor de schoonfamilie, mannelijke huwelijksmigranten worden te vaak onderbetaald en in het zwart aan het werk gezet. Door het inwonen bij de schoonfamilie kennen veel jonge koppels te weinig intimiteit en ervaren ze veel druk vanwege de schoonfamilie. Mannelijke huwelijksmigranten zijn vaak te laag opgeleid om aansluiting te vinden op onze arbeidsmarkt en zo de rol van kostwinner die van hen toch verwacht wordt, op te nemen. Vrouwelijke huwelijksmigranten zijn vaak te hoog opgeleid en te ambitieus om met een louter huiselijk bestaan voldoening te nemen. Er is bovendien een duidelijk machtsverschil tussen de partners: de huwelijksmigrant verliest de verblijfsvergunning indien het huwelijk binnen de wettelijke minimum-termijn stuk loopt (momenteel 3 jaar). Een migratiehuwelijk lijkt daarom vaak een soort test

in het begin voor beide partners: een moeilijke situatie waar zelfs kleine misverstanden makkelijker kunnen ontaarden in wantrouwen, misbruik en partnergeweld.

Etre bru en terre d'exil

Turkish Lady is een socioculturele vereniging die hoofdzakelijk streeft naar de integratie en de emancipatie van vrouwen met een migratieachtergrond. In het kader van de projectoproep 'Echtscheiding en migratie', organiseerde de vereniging een praatgroep waaraan gescheiden vrouwen, die afkomstig zijn uit Centraal-Anatolië en via een huwelijk naar België kwamen, deelnamen. De praatgroep werd begeleid door een klinisch psycholoog, Ertugrul Tas. Om de vrouwen die hulp komen vragen aan de vereniging, beter te begrijpen en om te kunnen inspelen op hun noden, wilde Turkish Lady hun levensweg en de problemen die daarbij konden opduiken, analyseren.

Vijf vrouwen stemden ermee in om hun getuigenis te laten optekenen, zij het anoniem. Het resultaat is 'Etre bru en terre d'exil', een aangrijpende tekst die heel wat vragen oproept en die verschillende doelgroepen wil sensibiliseren: overheidsbesturen, Belgen en Turken in België, en burgers.

Al deze vrouwen werden ten huwelijk gevraagd door al in België gevestigde Turkse families voor hun zoon die vaak op Belgische grond werd geboren. Zelf waren ze helemaal niet van plan om te migreren. Men spiegelde hen een voorspoedig leven voor. Men beloofde hen dat ze in België een beter leven zouden hebben, maar ze ontdekten hier snel dat dit helemaal niet het geval was.

Ze voelden zich bedrogen en gemanipuleerd zodra ze beseften dat ze naar hier gelokt waren voor een 'therapeutisch huwelijk', dit wil zeggen om een jonge man met een delinquentie-, drugs- of gewelddadig verleden terug op het goede spoor te proberen krijgen. Het koppel moet vaak inwonen bij de schoonfamilie, die zich voortdurend mengt in hun intiem leven en druk uitoefent om ervoor te zorgen dat de schoondochter zo snel mogelijk zwanger is zodat de relatie bezegeld is. Doorgaans heeft het huwelijk echter geen enkel 'therapeutisch' effect op de echtgenoot, maar wordt de echtgenote er wel van beschuldigd dat ze haar man niet op het rechte pad kan houden, terwijl zij het slachtoffer is van overspel en vaak ook van verbaal en fysiek geweld.

Deze vijf vrouwen waren economisch afhankelijk van hun echtgenoot en hun schoonfamilie, en ze kenden de taal en de structuur van hun gastland niet. Het heeft hen dan ook enorm veel moeite gekost om uit deze situatie van psychologische intimidatie te geraken. Ze wensen dat hun getuigenis zo ruim mogelijk wordt verspreid zodat migrantenfamilies, maar ook de Belgische gezagsdragers, zich meer bewust worden van deze problematiek.

Daarom onderneemt Turkish Lady acties om vrouwen die van elders komen te motiveren om minstens een nationale taal te leren en om informatie in te winnen over voorzieningen die hen op basis van hun specifieke problemen, zouden kunnen helpen. In het kader van het project 'Être bru en terre d'exil', werd er een brochure gemaakt waarin de levensweg van deze vrouwen wordt geschetst. Deze brochure omvat ook enkele nuttige adressen, ze werd gedrukt in het Frans en het Turks en kan door iedereen worden aangevraagd.

De brochure kan worden verkregen bij Turkish Lady vzw, Leuvensesteenweg 200, 1210 Sint-Joost-Ten-Node, tel: 02-219 89 39

1.3. De gevolgen van een echtscheiding

De gevolgen van een echtscheiding in een migratiecontext kunnen op drie vlakken bijzonder zwaar wegen: sociaal, economisch en juridisch.

De **juridische gevolgen** van een echtscheiding in een context van migratie kunnen ronduit dramatisch zijn: indien het huwelijk de minimum termijn niet overleeft, verliest de huwelijksmigrant haar of zijn verblijfsrecht. Een bijzonder pijnlijke situatie ontstaat in het geval van intrafamiliaal geweld: de huwelijksmigrant die uit een gewelddadige relatie stapt, moet kunnen bewijzen dat er sprake was van intrafamiliaal geweld om hun verblijfsrecht niet te verliezen. Dit bewijs is zeer vaak heel moeilijk te leveren. Bovendien kunnen slachtoffers van partnergeweld maar aanspraak maken op een plek in het vluchthuis indien ze verblijfspapieren hebben.

Veel betrokkenen hebben weinig of geen relevante of correcte informatie over hun rechten. Naast fysiek geweld gaat het ook om psychologisch geweld. Mannelijke huwelijksmigranten zijn vaak slachtoffer van deze vorm van geweld vanwege de echtgenote en de schoonfamilie waar ze op alle mogelijke manieren van afhankelijk zijn. Deze vorm van geweld op mannen hangt nog in de taboesfeer omwille van diepgewortelde genderstereotypen. Psychologisch geweld wordt ook nog niet op een consequente manier als reden aanvaard door de bevoegde instanties om het verblijfsrecht niet te verliezen.

Helemaal complex wordt de situatie in geval van een internationaal verschillend juridisch kader: je statuut als gehuwde hangt dan af van waar je getrouwd bent en onder welke voorwaarden. Echtscheidingen en hun hoederegelingen volgens het Belgisch recht worden in andere landen niet altijd erkend, etc.

Scheiden in een migratiecontext: juridische en psychosociale benadering

Mevrouw S., die geregeld het slachtoffer is van echtelijk geweld, denkt al verscheidene jaren aan scheiden. Aangezien ze van Turkse afkomst is en het huwelijk plaatsvond in Turkije, heeft men haar altijd verteld, zelfs in officiële sociale diensten, dat ze naar haar land van herkomst moest terugkeren om te kunnen scheiden. Dat is helemaal niet waar: Het is de woonplaats van de gehuwden die de doorslag geeft.

Deze ervaring illustreert de onwetendheid van veel betrokkenen, met inbegrip van professionals, over complexe aangelegenheden. Om dit gebrek aan informatie te verhelpen heeft ADDE (Association pour le droit des étrangers) - een vereniging die zich inzet voor de rechten van vreemdelingen - een praktische gids gemaakt, 'Divorce en terre exil', met de steun van de KBS. De gids geeft duidelijke, betrouwbare antwoorden op een zestigtal vragen over allerlei situaties die, van ver of dichtbij, te maken hebben met een huwelijksbreuk. Sommige antwoorden (over bemiddelingsmogelijkheden, over verschillende echtscheidingsprocedures, over de alimentatieplicht...) hebben betrekking op alle koppels die scheiden, maar andere gaan in op aspecten die typisch zijn voor een migratiecontext: hoe kan een scheiding die in het buitenland werd uitgesproken, in België worden erkend, en vice versa? Wat zijn de repercussies van een scheiding op de verblijfsvergunning? Mag een ouder het land verlaten met een kind? Moet men een legale verblijfsvergunning hebben om een echtscheiding of een alimentatie te kunnen aanvragen?...

De gids richt zich in de eerste plaats tot professionele actoren, maar de auteurs hebben een inspanning gedaan om deze problematiek toegankelijk te maken voor zoveel mogelijk mensen.

De brochure kan dus ook dienen als ondersteuning bij opleidingen, workshops en verklarende lezingen, en ze kan ook na een consult worden meegenomen om ze thuis in alle rust te lezen.

De brochure is in PDF-formaat beschikbaar op ADDE: www.adde.be. Ze kan eveneens worden besteld bij de Association pour le droit des étrangers, Kogelstraat 22, 1000 Brussel, tel: 02-227 42 47

Deze brochure bestaat enkel in het Frans, maar we kunnen de Nederlandstalige lezer verwijzen naar twee publicaties van Ella vzw: 'Huwelijk en echtscheiding in Turkije' en 'Huwelijk en echtscheiding in Marokko'. Beide kunnen besteld worden op www.ellavzw.be.

De **sociale en economische gevolgen** wegen vooral voor vrouwelijke huwelijksmigranten zwaar door na een echtscheiding. Ze zijn vaak niet voorbereid – niet op professioneel vlak, maar ook niet op emotioneel vlak – op de rol van kostwinner en gezinshoofd. Ze zijn meestal erg geïsoleerd van de Belgische samenleving en vaak ook van de allochtone gemeenschap van de echtgenoot. Bovendien hebben ze erg moeilijk toegang tot de arbeidsmarkt. Vele gezinnen in deze situatie leven op of onder de armoedegrens. Indien ze de nodige steun en begeleiding krijgen, dan evolueren de meeste vrouwen en kan de echtscheiding in veel gevallen een constructief verhaal worden, waarbij de vrouw van een op alle vlakken afhankelijke situatie evolueert naar een situatie waar ze zichzelf realiseert en onafhankelijk wordt op allerlei vlakken. Dat proces kan lang duren: culturele bemiddelaars en maatschappelijke werkers die met de doelgroep werken – zeker de huwelijksmigrantes – hebben het over een proces van 3 tot 5 jaar. Soms lukt het ook niet, sommige vrouwen worden dan bijvoorbeeld afhankelijk van de oudste zoon die de mannelijke rol in het gezin op zich neemt.

'Gids Zuinig Leven' - Femma

Bijna 4 op de 10 Brusselaars rapporteert grote tot zeer grote moeilijkheden om rond te komen. Vooral alleenstaanden en eenoudergezinnen hebben het moeilijk. Ook een echtscheiding heeft een grote impact op het inkomen, zeker in een migratiecontext. De Brusselse afdeling van Femma besloot deze realiteit aan te pakken en ontwikkelde met de steun van de KBS de 'Gids Zuinig Leven', een praktische brochure met besparingstips. Met deze gids kunnen vrouwen die scheiden de financiële gevolgen van de scheiding zo beperkt mogelijk maken.

Focusgesprekken met Brusselse vrouwen van etnisch culturele minderheden – georganiseerd in samenwerking met IKAV Brussel – gaven een zicht op het uitgavenpatroon van de vrouwen. Zo werd duidelijk op welke domeinen ze nood hebben aan besparingstips en welke tips ze zelf al hadden.

De gids helpt mensen op weg om hun uitgaven en inkomsten op een eenvoudige manier in kaart te brengen. Aan de hand van dit overzicht kunnen de lezers aan de slag met de concrete tips uit de gids. Een heel aantal doorverwijzingen helpt hen ook de weg te vinden naar bestaande diensten en organisaties die hen verder kunnen helpen.

De gids is specifieke toegespitst op de Brusselse context, 44 bladzijden dik en beschikbaar in het Nederlands, Frans, Turks en Arabisch. De gids wordt verspreid via OCMW's, CAW's, diensten voor schuldbemiddeling, NASCI vzw, IKVA Brussel...

De gids is verkrijgbaar via e-mail: jeroen.lievens@femma.be

Volgens de getuigenissen uit het vooronderzoek, maar ook uit de interactie tussen de projectverantwoordelijken op de bijeenkomsten, bleek dat ook **mannen** het moeilijk hebben bij echtscheidingen. Voor velen komt de echtscheiding onverwacht. Zeker huwelijksmigranten hebben het moeilijk met de manier waarop vrouwen in België eenzijdig kunnen overgaan tot een echtscheiding. Bij hen leeft de indruk dat in België mensenrechten vrouwenrechten zijn. Heel veel mannen hebben dan ook psychologische problemen in geval van echtscheiding. Ze kunnen erg gefrustreerd zijn en ze vinden voor die frustratie niet zomaar een gepaste uitlaatklep. Huwelijksproblemen en echtscheiding zijn een privézaak en worden in de meeste culturen niet besproken. Bovendien zorgen ideaalbeelden rond mannelijkheid in alle culturen er voor dat mannen moeten volhouden dat zij geen problemen hebben. Ook mannelijke huwelijksmigranten worden dus geconfronteerd met verlies in geval van een echtscheiding: een status verlies in de eigen gemeenschap, eventueel een verlies van verblijfsrecht en bij terugkeer naar het land van herkomst een schaamtevolle ontvangst met het etiket van mislukking. Bovendien zijn er bijzonder weinig initiatieven of diensten die zich richten op of openstaan voor een mannelijk publiek zodat de verwerking van de echtscheiding geheel ten rekening komt van het individu.

Heel wat problemen na de echtscheiding hebben te maken met de **kinderen**. In culturen waar echtscheiding moeilijk ligt, verbreken ex-partners na een echtscheiding helemaal het contact. Bij heel wat echtscheidingen in een migratiecontext is dat momenteel ook nog het geval. Meestal wordt het hoederecht aan de moeder gegeven, wat betekent dat de kinderen hun vader niet of nauwelijks meer te zien krijgen. Bovendien neemt het risico toe dat deze kinderen in een context van armoede opgroeien. De onderhoudsverplichting en het bezoekrecht liggen allemaal erg gevoelig indien de communicatie tussen de ex-partners problematisch is. Co-ouderschap staat in deze context nog in de kinderschoenen. Vaders met een andere afkomst krijgen af te rekenen met grote vooroordelen: het lijkt onmogelijk voor een allochtone vader om serieus te worden genomen door de reguliere dienstverlening en ook in de eigen gemeenschap denkt men dat hij het vaderschap niet aan kan.

1.4. Het gebrek aan informatie en kennis bij de doelgroep

Huwelijksmigranten spreken de taal niet of gebrekkig. Het moet ons dan ook niet verbazen dat ze slechts met veel moeite de weg naar de hulpverlening vinden. Ze zijn maar beperkt op de hoogte van echtscheidingsprocedures, de verschillende vormen van echtscheiding en hoederecht, de mogelijkheden tot bemiddeling, hun rechten en plichten, etc. Er is te weinig informatie beschikbaar in hun taal en de beschikbare informatie is niet altijd erg toegankelijk voor een – vaak laaggeschoold – anderstalige publiek. Spreken over echtscheiding is bedreigend in een context van huwelijksmigratie. Daardoor kunnen er ook heel wat culturele mythes over echtscheiding blijven voortleven in bepaalde groepen, naast ook mythes en stereotypen over de Belgische hulpverlening en de mogelijkheden die ze al dan niet zouden bieden.

'Migrantenvrouwen in hun eigen taal begeleiden bij huwelijksproblemen' - CAW 't Verschil

Het vluchthuis van CAW 't Verschil trof in hun residentiële crisishulp vaak schrijnende echtscheidingsproblemen aan in combinatie met een situatie van partnergeweld. Een van de grote drempels om in deze extreem moeilijke situaties kwalitatieve hulp te bieden, is het taalverschil. Hun project 'Migrantenvrouwen in hun eigen taal begeleiden bij huwelijksproblemen', met de steun van

de KBS, wilde dan ook de begeleiding bij huwelijksproblemen gaan realiseren in de eigen taal van de vrouwen. Hiermee beoogde het project de taalbarrières met de vrouwen in de opvang weg te nemen, zodat zij op gelijke voet als autochtonen zich kunnen informeren over geldende regels, rechten en plichten bij hun echtscheidingsproces.

Om de taaldrempels zoveel mogelijk weg te werken, werd ten eerste het interne huisreglement van het vluchthuis vertaald naar het Arabisch, Turks, Engels, Frans, Spaans, Thais, Russisch, Slovaaks, Pools en Filipijns. Er werd verder ook een nieuwe onthaalbrochure - 'Uit elkaar gaan' - klaargemaakt en vertaald. Deze onthaalbrochure legt op een laagdrempelige manier de vrouwen uit waar ze in hun situatie rekening mee moeten houden, wat hun opties zijn en hun rechten en plichten. Het project wordt uitgewerkt met behulp van partners Sociaal Vertaalbureau van Onthaal Brussel vzw en het Provinciaal Integratiecentrum (PRIC) Limburg.

Deze gids kan je verkrijgen via Joke Vanroy, CAW 't Verschil, joke.vanroy@cawtverschil.be, tel: 011-85 92 40

1.5. Het gebrek aan informatie en kennis bij de hulpverlening

De hulpverlening kent op haar beurt niet altijd voldoende de specifieke context van de huwelijksmigranten waar ze mee geconfronteerd worden. Daarom is het vaak moeilijk om de precieze behoefte en vraag van de hulpvrager juist te kunnen inschatten. In deze context kunnen taal- en culturele misverstanden gemakkelijk ontstaan en vult stereotypering vaak een leemte in: de hulpverlener gaat dan onbewust een oordeel vellen op basis van vooroordelen in plaats van op correcte informatie over dit specifieke geval. In deze dynamiek ontstaan veralgemeningen en worden bijvoorbeeld mannen automatisch als daders en vrouwen automatisch als slachtoffers gezien in het echtscheidingsverhaal, wat natuurlijk een invloed zal hebben op de bemiddeling en begeleiding door de hulpverlening.

De verschillende hulpverleningsinstanties kennen elkaar vaak niet voldoende: politie, OCMW, advocaten, CAW's, de vluchthuizen, Ngo's en zelforganisaties zijn allemaal actoren die een rol spelen. Deze actoren kennen nog te weinig elkaars rol en elkaars grenzen, waardoor ze niet duidelijk genoeg weten wat ze van elkaar kunnen en mogen verwachten. Ze staan vaak ook in een concurrentiële positie ten opzichte van elkaar, waardoor een constructieve samenwerking niet altijd evident is.

1.6. Een moeizame hulpverleningsrelatie

Deze mix maakt de relatie tussen hulpverlener en hulpvrager bijzonder complex. De hulpvrager en hulpverlener spreken vanuit zo'n verschillende contexten met elkaar, dat wederzijds begrip van de echte hulpvraag, de mogelijkheden binnen het bestaande wetgevende en hulpverlenende kader en het vinden van een constructieve oplossing tijd vergt. En tijd en middelen zijn beperkt, te beperkt vaak om naast de meest urgente medische, economische en juridische ondersteuning, ook nog de nodige emotionele ondersteuning te kunnen bieden en de hulpvragers te kunnen ondersteunen bij het verwerken van het echtscheidingsproces en het zoeken naar de best mogelijke regeling - zeker voor de kinderen - om terug een nieuw leven op te bouwen. Een extra belastende factor is de realiteit van de grenzen aan de hulpverlening: sommige hulpvragers kunnen binnen het bestaande wettelijke kader niet geholpen worden. Dat is een frustratie voor zowel hulpvrager als hulpverlener.

2. DE 'RECEPTEN': WAT KUNNEN ORGANISATIES DOEN?

De organisaties die met de projectsubsidies van de KBS aan de slag gingen rond de problematiek van echtscheiding en migratie, kwamen verschillende malen samen om hun kennis en ervaring met elkaar te delen. Deze samenkomsten waren bijzonder verrijkend en op basis van deze uitwisselingen kunnen we een aantal concrete werkpistes formuleren voor terreinorganisaties.

2.1. Preventie: voorkomen is beter dan genezen

Relaties zijn complexer dan ooit en in de context van migratie komen daar nog een aantal laagjes bovenop: culturele en sociale verschillen, juridische en economische afhankelijkheid... De opvattingen en verwachtingen over de relatie, het huwelijk, kunnen mijlenver uit elkaar liggen bij de partners. De beste remedie hiervoor is preventie: informeren, sensibiliseren en bemiddelen.

Jongeren informeren over de risico's van vroegtijdige of overhaaste huwelijken

Ella vzw stelt op haar website een sensibiliserend instrument ter beschikking voor jongeren die in contact kunnen komen met huwelijksmigratie: 'Vakantietijd: huwelijkstijd?'. Deze brochure is gepubliceerd door de KBS en is downloadbaar op www.kbs-frb.be.

Aan Franstalige kant kan je beroep doen op de instrumenten van Réseau Mariage & Migration: www.mariagemigration.org.

Preventie in deze context heeft niet zozeer de betekenis van het voorkomen van echtscheidingen, dan wel het voorkomen van problematische echtscheidingen. Er zijn ondertussen heel wat manieren in België om op een vreedzame manier als koppel uit mekaar te gaan en een constructieve ex-relatie op te bouwen die verder blijft functioneren om samen de zorg en verantwoordelijkheid voor de kinderen te blijven opnemen. De diverse migrantengroepen in ons land gaan hier ook langzaam maar zeker mee experimenteren. Daarnaast is er een constante instroom van nieuwkomers die telkens opnieuw helemaal nieuw is in deze samenleving en die nood heeft aan correcte informatie.

Waarover moet er geïnformeerd en gesensibiliseerd worden?

- over de rechten en plichten van huwelijkspartners wat betreft het huwelijk, maar ook wat betreft echtscheiding hier in België;
- over de juridische verschillen met andere landen en de mogelijke gevolgen van huwen en scheiden in andere landen;

- over alle bestaande dienst- en hulpverlening waar men een beroep op kan doen;
- over de mogelijkheden tot relatiebemiddeling om problemen te helpen oplossen;
- over de mogelijkheden tot echtscheidingsbemiddeling en de verschillende modellen van co-ouderschap;
- over de mogelijke problemen en gevolgen bij bepaalde beslissingen;
- over de verschillende impact die echtscheiding kan hebben op vrouwen en mannen.

Waar en wanneer kan er geïnformeerd en gesensibiliseerd worden?

In principe is het nooit te vroeg: jongeren van alle mogelijke culturele achtergronden kunnen binnen en buiten school geïnformeerd en gesensibiliseerd worden. Bij huwelijksmigratie kan er al in het land van herkomst eventueel een basispakket met pertinente informatie worden verstrekt. Maar ook inburgering- en taalcursussen zijn ideale gelegenheden om een basisinformatie mee te geven over relatievorming, huwelijksproblemen, bemiddeling en echtscheiding. Het is belangrijk dat die informatie gemakkelijk en overal beschikbaar is. Als men wacht tot er al problemen zijn, dan kan het erg bedreigend zijn om met een foldertje thuis te komen over echtscheiding. Daarom pleiten terreinorganisaties voor het beschikbaar maken van deze informatie op plekken waar iedereen voorbij komt: in openbare diensten, bij de huisdokter, lokale afdelingen van Kind & Gezin, familiale planningsorganisaties, etc.

Hoe moet deze informatie beschikbaar gemaakt worden?

Het is even belangrijk dat de informatie in zoveel mogelijk talen beschikbaar is en zo toegankelijk mogelijk geformuleerd wordt. De informatie moet niet te technisch zijn en liefst heel concreet: wat kan je doen? Waar kan je hulp vinden? Een complexe materie moet op een erg vereenvoudigde en toch correcte manier toegankelijk gemaakt worden voor een heel breed publiek. Ook anderstaligen en laaggeschoolden moeten immers de informatie kunnen lezen en begrijpen.

Basisinformatie in eenvoudig taalgebruik

De brochure 'Divorce: prendre un nouveau départ', die werd geschreven door La Voix des Femmes – met de steun van de KBS – biedt duidelijke, precieze en toegankelijke informatie aan vrouwelijke nieuwkomers die hun verblijfsvergunning in België dreigen te verliezen wegens een echtscheidingsprocedure. De brochure kan deze vrouwen helpen bij administratieve, juridische en sociale stappen rond dit thema en hen de weg wijzen naar de juiste tussenpersonen. De brochure is beschikbaar in vijf talen (Frans, Arabisch, Turks, Spaans en Engels).

De brochure kan gedownload worden op de website van La Voix des Femmes: www.lavoixdesfemmes.org.

We denken bij informatie spontaan aan de gedrukte vorm ervan. Maar er zijn nog heel wat andere kanalen waar organisaties op het terrein creatief mee aan de slag gaan: theater, audiovisuele producten als radio en video, websites, gespreksavonden in buurthuizen en bij zelforganisaties, vergaderingen in kleine kring waar vertrouwelijke informatie kan worden behandeld... Deze kanalen hebben het voordeel dat ze ook heel sensibiliserend kunnen werken door het menselijke contact, het persoonlijke verhaal dat ze kunnen vertellen. En ze bereiken ook analfabeten, een groep die we niet mogen vergeten.

Tuppercare: homeparty met een sociaal adviseur

Met het project Tuppercare leidt de stad Antwerpen vrijwilligers op tot sociaal adviseurs. Zij geven aan allochtone en autochtone kansarme Antwerpenaren informatie over onderwijs, opvoeding, ouder worden, vrije tijd, energie besparen en gezondheid. De sociaal adviseurs trekken naar de mensen thuis waar ze in een sfeer van vertrouwen deze thema's ter sprake brengen. De infosessies gebeuren in de eigen taal of in eenvoudig Nederlands.

Stad Antwerpen, Sociale Zaken - team participatie en bemiddeling, tel. 03-294 12 27.

2.2. De hulpverlening aanpassen aan de doelgroep

Alle bestaande dienst- en hulpverlening op een gepaste manier bekend maken bij de doelgroep is een stap in de goede richting. Maar ook de dienstverlening zelf kan verbeterd worden om beter in te spelen op de specifieke situaties en noden van de diverse doelgroepen. De situatie van de doelgroepen is zeer complex, hun vragen zijn vaak indirect (vragen over gezondheid in plaats van over relatieproblemen bijvoorbeeld) en zeer divers. Een constructieve hulpverleningsrelatie opbouwen in deze context vergt tijd, **inlevingsvermogen en een goede samenwerking met andere diensten en organisaties**. Het is bovendien van groot belang om steeds voor ogen te houden dat een hulpverleningsproces – ook in moeilijke omstandigheden – de zelfstandigheid van de hulpvrager op termijn moet versterken: men mag hulpvragers hun 'agency' niet afnemen.

Het is belangrijk om het hulpverleningsproces **tijd** te geven; een hulpverlener zal vaak even geduld moeten oefenen, het tempo van de hulpvragen moeten volgen en weerstaan aan de verleiding om onmiddellijk een pasklare oplossing aan te bieden. De relatie moet de tijd krijgen om vertrouwen op te bouwen en de hulpvraag uit te diepen.

De specifieke culturele en religieuze context van de doelgroepen moet een plaats krijgen in het proces. Je kan echter van geen enkele hulpverlener verwachten dat die alle culturele gewoontes van alle mogelijke culturele subgroepen zou kennen, en je kan niet verwachten van personeel in seculiere organisaties dat ze antwoorden formuleren op godsdienstige vragen. Maar dat betekent niet dat hulpverleners helemaal niets kunnen doen met deze culturele en religieuze vragen: ze kunnen bewust werken aan hun **interculturele competenties**. De taak van de hulpverlener is dan niet zozeer zelf antwoorden te geven op de culturele en religieuze vragen van de hulpvrager dan wel deze vragen aanwezig te laten zijn – en dus te erkennen dat ze belangrijk zijn voor de hulpvrager. Het is niet aan de hulpverlener om hier een oordeel over te vellen. Het is eerder aangewezen om de juiste vragen te stellen en samen met de hulpvrager uit te klaren waar het precies om gaat. Als de vraag duidelijk geformuleerd wordt, dan zullen de hulpvragers wellicht zelf al een stuk van het antwoord kunnen vinden. En indien nodig kan de hulpverlener hen doorverwijzen naar andere actoren bij wie ze eventueel wel een antwoord op deze vraag zouden kunnen vinden (vb. zelforganisaties, praatgroepen...). Het is dus belangrijk dat hulpverleningsorganisaties investeren in een cultuur sensitieve aanpak. De hulpverleners kunnen opleidingen hierover volgen om een zekere basiskennis over cultuur gerelateerde informatie over huwelijk en echtscheiding te verwerven. Het team kan via het bespreken van dergelijke hulpvragen een eigen visie en aanpak uitwerken. Ze kunnen gaan samenwerken, netwerken en uitwisselen met andere lokale actoren die misschien meer ervaring hebben met en kennis over bepaalde doelgroepen...

Tegelijkertijd kan het versterken van de **diversiteit van het team zelf** een rol spelen. Het is niet zo dat je als hulpverlener dezelfde culturele achtergrond moet hebben als de hulpvrager om een constructieve relatie op te bouwen. Het kan zelfs zo zijn dat het in die positie moeilijker wordt om objectief en onpartijdig te zijn omwille van de onuitgesproken verwachting van de hulpvrager dat de hulpverlener vanwege de etnische band vanzelfsprekend aan zijn of haar kant zal staan. Maar de aanwezigheid van mensen met een andere culturele en religieuze achtergrond in het team verrijkt het team: een divers team weet meer en heeft meer ervaring. Een divers team zal eenzelfde verhaal vanuit verschillende posities bekijken en zo de invloed van stereotypering verminderen. Een cultuur sensitief team opbouwen, is ongetwijfeld een uitdaging en een voortdurend leerproces voor elke organisatie.

Er is geen enkele actor, geen enkele organisatie die alle vragen kan oplossen: emotioneel, sociaal, cultureel en/of religieus, economisch, juridisch... de vragen zijn meervoudig en dus is **samenwerken met en doorverwijzen naar andere diensten en organisaties** van essentieel belang.

2.3. Lokale netwerken uitbouwen om efficiënter samen te werken met andere lokale actoren

Het hoeft niet veel betoog om duidelijk te maken dat alle actoren op het terrein er belang bij hebben om elkaar te kennen om zo de samenwerking en het naar elkaar doorverwijzen efficiënter te maken en beter te laten aansluiten op de behoeften van de doelgroep. De gemeentelijke diensten en de vrederechters zijn zeer belangrijke actoren voor hulpverlenende organisaties om op lokaal vlak te kennen en mee samen te werken. Elkaar 'kennen' heeft verschillende dimensies:

- Actoren moeten elkaars functie in het gehele hulpverleningsproces kennen en ook de grenzen van die functie: wat kan en mag je van elkaar verwachten en wat niet?
- Actoren moeten ook een minimum kennis hebben over elkaars functioneren om een kwetsbare doelgroep op de meest gepaste wijze en de meest correcte omstandigheid aan elkaar door te verwijzen; zo zal een 'warme' overdracht, waarbij bemiddelaars met de hulpvrager meegaan naar de nieuwe dienst voorkomen dat ze afhaken bij deze nieuwe drempel.
- De kennis over elkaar is best een actieve en regelmatig bijgewerkte kennis. Wie werkt er met kinderen? Wie heeft ook aandacht voor de problemen waar mannen mee worstelen? Welke actoren beschikken over goed opgeleide tolken?
- De kennis over elkaar is best ook een kennis van contactpersonen die binnen de verschillende organisaties werken en niet enkel van de organisaties op zich; persoonlijke netwerken kunnen vaak veel sneller tot goede resultaten leiden.

Pilootproject CO3: ketenaanpak bij intrafamiliaal geweld

Het pilootproject CO3 van de stad Antwerpen experimenteert momenteel met een vernieuwende aanpak rond intrafamiliaal geweld. Er wordt bekeken op welke manier alle betrokken actoren samen kunnen vergaderen over eenzelfde dossier. Deze 'ketenaanpak' wil intrafamiliaal geweld stoppen, herhaling voorkomen en de beschermende factoren in cliëntsystemen vergroten.

Meer informatie hierover kan je vinden in het activiteitenverslag 2011 van de Dienst Welzijn en Gezondheid van de Provincie Antwerpen http://www.provant.be/binaries/Activiteitenverslag_DWG_tg_tcm7-158433.pdf

2.4. Echtscheiding en migratie: een verhaal van vrouwen én mannen

In het vooronderzoek kwam het heel sterk naar voren: bij echtscheiding en migratie denkt men meestal aan de vrouwelijke kant van de zaak. Deze genderstereotypering zorgt ervoor dat men al te vaak de vrouwelijke partner automatisch als een slachtoffer ziet, en de mannelijke partner als de dader. Ook de hulpvrager zelf heeft genderstereotypen die een rol spelen bij zijn of haar beleving van de situatie. Dit verklaart bijvoorbeeld waarom mannelijke slachtoffers niet altijd te koop zullen lopen met hun slachtofferschap. De terreinorganisaties herkennen dit en werden zich in de loop van de interviews bewust van hun eigen blinde vlekken wat dit betreft.

Het neutraliseren van de invloed van genderstereotypen in de hulpverleningssituatie is dus een belangrijke opgave:

- enerzijds moet er in alle situaties veel meer aandacht komen voor de andere (vaak de mannelijke) kant van het verhaal;
- anderzijds moeten er waarschijnlijk initiatieven komen die zich specifiek richten op mannen, om situaties en aspecten van echtscheidingsprocessen waar we anders blind voor zouden blijven (mannen als slachtoffer of mannen die door de context in een dader-rol geduwd worden) naar boven te laten komen zodat we er mee kunnen leren omgaan;
- over het algemeen moet er meer bewustzijn komen bij alle actoren dat er altijd twee kanten zijn van het verhaal van een problematische echtscheiding, anders lopen we het risico op het versterken van de indruk die er nu vaak heerst bij veel mannen over de partijdigheid van de Belgische hulpverlening.

2.5. De kinderen en het ouderschap na de echtscheiding

Het welzijn van de kinderen is bij een echtscheiding altijd een gevoelig punt. Ouders zijn zeer bezorgd over het effect van de echtscheiding op hun kinderen. De hulpverlening kan daarop positief inspelen door de ouders gerust te stellen en samen met hen te werken aan een regeling voor de kinderen die voor beide ouders én voor de kinderen de best mogelijke is. Het model van co-ouderschap kan hierbij meer naar voren geschoven worden dan nu het geval is. Co-ouderschap stuit weliswaar nog op culturele taboes bij een aantal doelgroepen. En als formule is het sowieso nog vrij onbekend. Maar niets belet om tenminste met de ouders in dialoog te gaan over hoe ze de toekomst zien voor hun kinderen en met hen te overlopen wat alle mogelijkheden zijn. Brugfiguren (zie verder) zouden in deze een positieve rol kunnen spelen door informatie over co-ouderschap breed te verspreiden bij de diverse doelgroepen.

2.6. Bruggen slaan tussen hulpvrager en hulpverlener

Brugfiguren zijn contactpersonen uit de doelgroep - of tenminste personen met een gelijkaardige achtergrond zodat er herkenning mogelijk is - die omwille van hun positie binnen de diverse gemeenschappen en hun relatieve bekendheid en vertrouwdheid met de Belgische context **een brug kunnen slaan tussen de specifieke context van de hulpvrager en de hulpverleningsdiensten.**

Brugfiguren kunnen een soort **culturele vertaalslag maken tussen hulpvragers en hulpverleners.**

Ze kunnen een rol spelen in het tot stand brengen van een individuele hulpverleningsrelatie: hulpvragers kunnen een beroep op hen doen om de weg te vinden in de hulpverlening; hulpverleners zouden een beroep op hen kunnen doen om een bepaalde hulpvraag beter te kunnen begrijpen en een gepaste oplossing te 'onderhandelen'.

Brugfiguren kunnen ook een **sensibiliserende rol spelen naar hun gemeenschap toe**: ze kunnen helpen om bepaalde mythes te ontkrachten en een correcter beeld te scheppen rond echtscheiding en alles wat erbij komt kijken.

Deze brugfiguren kunnen een formele (tewerkgesteld in een organisatie) of een informele positie (vrijwilligers) hebben. Een brugfiguur ben je of word je niet zomaar. Als brugfiguur moet je een zekere afstand en onafhankelijke positie kunnen behouden om geloofwaardig te zijn. Brugfiguren - zeker de vrijwilligers - hebben daarom ook behoefte aan een zekere **opleiding, aan coaching en intervisie en een gepaste opvolging** om hun positie een duidelijker kader te geven en hun grenzen en die van de mogelijke impact van hun acties te leren kennen.

Dit is noodzakelijk om de kwaliteit van hun interventies te garanderen en de *agency* van de hulpvragers niet belemmeren (door bijvoorbeeld een gekleurde vertaling van hun verhaal naar de hulpverlening toe). Er moet ook nagedacht worden over de verhouding tussen brugfiguren en tolken: een brugfiguur kan een hulpvrager ondersteunen in het proces van bewustwording van en wegwijs worden uit een bepaalde situatie; een tolk kan ook informeren maar moet in principe zo neutraal mogelijk vertalen. Een brugfiguur moet beide rollen vaak combineren en moet daar dus ook duidelijk onderscheid tussen kunnen maken.

2.7. Brede netwerken uitbouwen om van andere organisaties te leren

Organisaties en de mensen die binnen hun kader werkzaam zijn, hebben er af en toe nood aan om stil te staan bij de eigen werking en bij anderen inspiratie te gaan opdoen. Dat kan door brede netwerken uit te bouwen met andere actoren en organisaties waar je niet noodzakelijk mee gaat samenwerken om dagelijkse problemen mee op te lossen, maar waar je wel gaat kijken om van elkaar te leren. Voor hulpverleners kan het bijvoorbeeld verrijkend zijn om eens buiten de hulpverlening een kijkje te gaan nemen naar hoe men met de doelgroepen werkt in andere omstandigheden. De intervisies die binnen de projectoproep Echtscheiding en Migratie werden georganiseerd, werden genoemd als een goed voorbeeld van een dergelijke brede netwerking.

3. AANBEVELINGEN VOOR HET BELEID

De organisaties vragen aan het beleid aandacht voor een aantal zaken. De overheid kan in de problematiek van echtscheiding en migratie een belangrijke rol spelen door direct een aantal pijnpunten aan te pakken, maar ook indirect via het stimuleren van het opnemen van de vermelde aandachtspunten door alle actoren in de hulpverlening.

Informereren en sensibiliseren

Overheden kunnen een actieve rol spelen in het stimuleren van de aanmaak en de verspreiding van gepast informatief en sensibiliserend materiaal voor een gevarieerd publiek: van schoolgaande jongeren met een andere afkomst hier in België en nieuwkomers tot de diverse migrantengemeenschappen.

Het model van de integratiecursus langs Vlaamse kant is volgens alle betrokkenen een zeer goed voorbeeld van integratie en preventie dat navolging verdient – en dat bovendien in ontwikkeling is – in de andere Belgische regio's.

Ruimte voor dialoog

Overheden kunnen via diverse subsidies ruimte, tijd en middelen ter beschikking stellen van de diverse migrantengemeenschappen hier in België om relatievorming en huwelijk, echtscheiding en co-ouderschap te bespreken en te 'vertalen' naar hun eigen specifieke culturele (en religieuze) context. Dergelijke initiatieven kennen binnen deze gemeenschappen een groot succes, maar zijn zeer moeilijk te financieren.

Er moeten bovendien voldoende middelen voorzien worden om het nodig praktijkgerichte onderzoek te kunnen uitvoeren over aspecten van deze problematiek die nog maar weinig belicht zijn tot nu toe: de impact van echtscheiding in een migratiecontext op de kinderen en de mogelijkheden van co-ouderschap, de mannelijke kant van het verhaal, etc.

Aanpakken van pijnpunten in de toepassing van de wet

Huwelijksmigranten die uit een huwelijk stappen omwille van intrafamiliaal geweld, hebben grote moeilijkheden om deze reden officieel te laten erkennen en zo hun verblijfsrecht te behouden. De toepassing van deze wet kan ongetwijfeld versoepeld en verbeterd worden. Gerechtelijke actoren kunnen beter geïnformeerd en gesensibiliseerd worden over de verschillende vormen van geweld en de bewijslast van intrafamiliaal geweld kan vereenvoudigd worden voor de slachtoffers. En de opvangmogelijkheden voor slachtoffers zonder papieren moeten uitgebreid worden.

Brugfiguren omkaderen en opleiden

Brugfiguren in de diverse gemeenschappen in ons land kunnen een belangrijke rol spelen. We hebben nood aan brugfiguren die tewerkgesteld worden binnen de bestaande diensten en organisaties. Maar we hebben ook nood aan het beter omkaderen en opleiden van vrijwilligers die nu op informele wijze deze functie vervullen. De overheden kunnen een rol spelen door een gepast statuut aan deze brugfiguren te verlenen, door het financieren van gepaste opleidingen voor en opvolging van deze brugfiguren en door het erkennen van de rol die zij kunnen spelen.

Stimuleren van diversiteit in de hulpverleningsteams

We verstaan hieronder twee elementen: enerzijds is het belangrijk dat de teams zelf diverser dan nu het geval is, worden samengesteld. De aanwezigheid van teamleden die zelf een andere afkomst hebben, zal het team verrijken en versterken als het deze diversiteit bewust en positief een plaats geeft in het teamwerk.

Daarnaast gaat het bij diversiteit ook om het uitbouwen van een cultuurgevoelige aanpak binnen de teams, die rekening houdt met alle menselijke diversiteit: etnische verschillen, gender verschillen, leeftijd- en klasseverschillen...

De overheden kunnen een rol spelen door hierop de aandacht te vestigen, vernieuwende initiatieven en opleidingen te stimuleren en door van diversiteit in hulpverleningsteams een belangrijk streefdoel te maken.

Stimuleren van netwerking, uitwisseling en samenwerking

De netwerking en uitwisseling tussen de verschillende organisaties tijdens de projectoproep Echtscheiding en Migratie toonde aan hoe belangrijk het is voor de kwaliteit van de hulpverlening om te leren van elkaar en samen te werken voor de best mogelijke oplossing in moeilijke situaties. Lokale actoren moeten elkaar beter leren kennen en efficiënter gaan samenwerken door samen te zitten rond specifieke dossiers van gemeenschappelijke cliënten zodat er een hulpverlening ontstaat vanuit de cliënt en minder vanuit de logica van een bepaalde dienst. Maar ook bredere netwerken zijn nodig om te leren van elkaars foute én goede praktijken. Samenwerking tussen verschillende organisaties kan een criterium zijn voor subsidiëring bijvoorbeeld. Maar ook de samenwerking en uitwisseling over de grenzen van de regio's heen moet dringend worden gestimuleerd. Openheid naar andere culturen begint bij de openheid naar de cultuur aan de andere kant van de taalgrens: de uitwisseling tussen de Vlaamse en Franstalige projecten in deze projectoproep was daar een duidelijk voorbeeld van!

4. ONDERSTEUNDE PROJECTEN

4.1. CAW Metropool

Echtscheiding en migratie: kwalitatieve hulp op maat

Wat was de algemene doelstelling van het project?

Hulpverlening op maat bieden door aanpassing van het huidige aanbod zodat de context van migratie en culturele en religieuze factoren een plaats krijgen binnen de hulpverlening. Op die manier willen we beter aansluiten bij de noden van deze doelgroep en hen ondersteunen in hun maatschappelijk kwetsbare positie.

Welke activiteiten hebben jullie ondernomen in de loop van het project?

- Kennisopbouw over het onderwerp Echtscheiding en Migratie
- Uitwisseling en netwerking:
 - We hebben contacten gehad met zelforganisaties (Shams en de Federatie Marokkaanse Verenigingen). Een medewerkster van CAW Metropool heeft een vormingsmoment gegeven bij Shams vzw rond de oorzaken en opbouw van intra-familiaal geweld en de hulpverlening die hierbij geboden kan worden in Antwerpen.
 - Met de stuurgroep waar hulpverleners in zetelen van verschillende deelwerkingen van de drie CAW's en ook de vertegenwoordiger van het Antwerps netwerk cultuursensitieve zorg, hebben we informatie uitgewisseld rond huwelijksproblemen en migratie.
- Op basis van de informatie die werd verzameld en via het onderzoek en de uitwisselingen organiseerden we drie vormingen voor het team rond Echtscheiding en Migratie:
 - een sessie over de juridische aspecten van dit thema;
 - een sessie rond de antropologische en godsdienstige aspecten;
 - een dialoogmoment tussen hulpverleners en intermediairs.

Wat hebben jullie geleerd in de loop van het project?

De expertise van de hulpverleners uit de verschillende CAW's en belendende sectoren die werken met allochtone koppels of cliënten rond dit thema, is vergroot, zowel door de vormingen als door de interviews. Enerzijds konden wij door de vormingssessies hulpverleners kennis bijbrengen rond de specifieke juridische, antropologische en godsdienstige elementen die voorkomen bij huwelijksproblemen in een migratiecontext. Wij hopen hierdoor dat zij meer oog zullen hebben voor de problematiek en dat zij openlijk hierover de communicatie zullen aangaan met hun cliënten. Anderzijds was de uitwisseling tussen hulpverleners ook nuttig. Ze hebben ervaren dat ze op dezelfde problemen stuiten in de hulp aan allochtonen rond deze problematiek. Zij hebben meer zicht gekregen op

de diensten die met deze problematiek aan de slag zijn gegaan en hebben ook meer zicht gekregen op de sociale kaart in Antwerpen rond deze problematiek. Er werd gedebatteerd over waar onze grenzen liggen in de hulpverlening.

Enkele thema's die terug kwamen:

- We moeten meer preventieve acties opzetten, nu komen allochtonen in de hulpverlening terecht als de problemen geëscaleerd zijn.
- We moeten beter leren omgaan met conflicten en gender als invalshoek: rolmodellen, gelijkwaardigheid van man en vrouw, mensenrechten.
- Sensibiliseren rond het aanbod van familiale bemiddeling is wenselijk.
- Meer samenwerking tussen hulpverleners is nodig.

Contactpersoon:

Jacqueline Peeters, IFG-medewerker

CAW Metropool

Grote Steenweg 169, 2600 Antwerpen-Berchem

Website: www.cawmetropool.be

Tel: 03-244 17 90

E-mail: jacqueline.peeters@cawmetropool.be

4.2. Shams vzw

Hulpverlening aan allochtone vrouwen in een echtscheiding

Wat was de algemene doelstelling van het project?

Allochtone vrouwen zijn door hun gebrekkig taalgebruik in een zwakke maatschappelijke positie. De doelgroep bestaat voornamelijk uit Marokkaanse vrouwen van de tweede generatie uit onze buurt, die in kansarmoede leven. Deze vrouwen hebben het tijdens en na een echtscheiding zeer moeilijk omdat ze de weg niet vinden naar de verschillende dienstencentra's die er zijn om hen te begeleiden. Wij dienen als tussenpersoon en begeleiden hen intensief tijdens en na het echtscheidingsproces. Naast het wegwijs maken naar en van verschillende diensten bieden we hen ook hulp met de verschillende paperassen die met een echtscheiding gepaard gaan. Het doel van het project bestaat er in deze vrouwen te ondersteunen in hun zoektocht naar oplossingen en ze tegelijk te versterken door ze te informeren over hun rechten en ze wegwijs te maken in de sociale kaart van Vlaanderen, op deze manier is het mogelijk om hun zelfredzaamheid te verhogen.

Welke activiteiten hebben jullie ondernomen in de loop van het project?

Elke maandag organiseren we vrouwenbegeleiding. We merken dat 1 dag per week te weinig is om onze vrouwen te ondersteunen omdat er veel vraag is naar ons project dus zijn we nu actief bezig om verschillende dagen in de week beschikbaar te stellen op vraag van de vrouwen. We doen actief beroep op verschillende gespecialiseerde instanties zodat we de vrouwen optimaal zouden kunnen bijstaan in hun echtscheidingsproces: juriste Silvja Basic van De8 vzw, het sociaal infopunt en ook advocate Suzanne Van Rossem. Het sociaal infopunt heeft ons gevraagd om eventuele cliënten naar hen door te verwijzen, maar deze staan er weigerachtig tegenover omdat ze de taal niet spreken.

Welke resultaten behaalden jullie met het project?

Ons doel was om 15 dossiers te behandelen maar we zitten nu al ver boven ons mikpunt, nl. 35 dossiers. We hadden de intentie om een flyer op te stellen, maar dit plan is niet doorgedaan omdat we enkel en alleen door mond-op-mondreclame al ver boven onze doelstelling zaten. Onze nieuwe aanpak is dat we het gemakkelijk hebben gemaakt voor de werkende, alleenstaande vrouw, door ons flexibel op te stellen en ons aan te passen aan de cliënten.

Wat hebben jullie geleerd in de loop van het project?

Wat we niet hadden voorzien is dat we ooit zoveel vrouwen zouden bereiken. De vraag is zeer groot, maar het aanbod in Antwerpen is helaas zeer klein. Een groot pluspunt aan ons project en een groot minpunt bij andere projecten is dat we doordat we dezelfde culturele bagage hebben als onze cliënten, we ze beter kunnen begeleiden. Het niet erkennen van de eigen cultuur en de religie is mede-oorzaak van de huidige problemen.

Contactpersoon:

Habiba Azimbou, vrijwilligster (trekker van het project)

Shams vzw

Paul Beyesstraat 31, 2100 Antwerpen-Deurne

Tel: 03-324 19 70

E-mail: habibatarik@hotmail.com

4.3. CAW 't Verschil, afdeling Vluchthuis**Elkaar verstaan is elkaar begrijpen: migrantenvrouwen in het Vluchthuis bereiken in de eigen taal****Wat was de algemene doelstelling van het project?**

Het aanbod van residentiële crisis hulp in het Vluchthuis is zeer belangrijk in situaties van partnergeweld, want het laat toe dat slachtoffers tot rust kunnen komen, zich veilig voelen en het gebeurde een plek kunnen geven. Via het project 'Elkaar verstaan is elkaar begrijpen' willen we de taalbarrières met de vrouwen in de opvang wegnemen, zodat ook zij op gelijke voet als autochtonen zich kunnen informeren over geldende regels, rechten en plichten bij hun echtscheidingsproces. De ongelijkheid die reeds van bij het begin bestaat, ook inzake culturele achtergrond en kennis van de wetgeving willen we op deze manier tegengaan.

Welke activiteiten hebben jullie ondernomen in de loop van het project?

Concreet stellen we de vertaling van het huisreglement en de ontwikkeling van een trajectbegeleidend handboek in 11 talen voorop: Arabisch, Turks, Berbers, Engels, Frans, Spaans, Thais, Russisch, Slovaaks, Pools en Fillippijns. Uit de registratiegegevens van het Vluchthuis blijkt immers dat hier de grootste noden liggen. In het handboek zullen rechten en plichten, vreemdelingenrecht en juridische aspecten bij geweldpleging en echtscheiding worden opgenomen. Daarnaast willen we het team van het Vluchthuis versterken in de omgang met nieuwkomers door hen een vorming aan te bieden rond migratie en vreemdelingenrecht. De teamleden worden immers vaak geconfronteerd met vragen rond (tijdelijke) verblijfsdocumenten en alle rechten en plichten die daarmee samenhangen. Steeds meer

wordt er naar hen gekeken voor advies omtrent deze problematiek. De 6 werknemers en 5 vrijwilligers van het Vluchthuis zullen na deze opleiding nog betere ondersteuning kunnen bieden bij specifieke noden die binnen de doelgroep bestaan. Naar het einde van het project toe willen we de opgedane ervaringen neerschrijven in een draaiboek 'Werken rond echtscheiding en partnergeweld met anderstalige vrouwen in het Vluchthuis' teneinde het project bestendig te verankeren in onze werking en deze kennis te delen met andere organisaties binnen en buiten onze sector.

Wat hebben jullie geleerd in de loop van het project?

Taal is een barrière - documenten in de eigen taal geven vertrouwen, tonen meer openheid. Elkaar verstaan, is elkaar beter begrijpen.

Contactpersoon:

Joke Vanroy, teambegeleidster

CAW 't Verschil

Kuringersesteenweg 439, 3511 Kermt-Kuringen

Website: www.cawtverschil.be

Tel: 011-60 69 81

E-mail: joke.vanroy@kawtverschil.be

4.4. Femma

Praktische gids voor zuinig leven in Brussel, na scheiding

Wat was de algemene doelstelling van het project?

Wij maken een gids aan in vijf talen voor vrouwen uit het Brusselse die met scheiding of echtscheiding geconfronteerd worden en als gevolg daarvan met een beperkt budget moeten rondkomen. Deze gids geeft hen praktische aanwijzingen over hoe ze dit best aanpakken, hiermee inspeland op het sterk verhoogde armoederisico dat vrouwen lopen na afloop van een scheiding. De brochure bevat tips rond budgetteren en verwijst door naar organisaties die verder hulp kunnen bieden. Het project zorgt er ook voor dat we een beter beeld krijgen op de noden van twee van onze doelgroepen (allochtone en alleenstaande vrouwen), dat we de banden met onze interculturele werking verder aanhalen en ons netwerk met organisaties die de belangen van deze doelgroepen behartigen, verder uitbouwen. Tenslotte sensibiliseren we de maatschappij over dit probleem door de brochure wijd te verspreiden.

Welke activiteiten hebben jullie ondernomen in de loop van het project?

We organiseerden drie focusgesprekken met allochtone vrouwen uit het Brusselse Gewest. Daarbij bereikten we 26 vrouwen. De diversiteit onder de vrouwen was heel groot. Het ging van vrouwen die in armoede leefden tot vrouwen die tot de middenklasse behoorden. De focusgesprekken brachten in kaart met welke financiële zorgen en vragen zij zitten na hun scheiding: aan welke informatie hebben ze nood? Op welke terreinen willen ze tips om zuinig te leven? Wat weten ze over budgetteren? Welke tips hebben ze zelf voor lotgenoten? De resultaten van deze focusgroepen gaven ons een duidelijk beeld van de financiële situatie van deze vrouwen en hoe we daar met onze brochure op kunnen inspelen.

Welke resultaten behaalden jullie met het project?

Op basis van de focusgesprekken ontwerpen we een laagdrempelige brochure met handige tips om met een beperkt budget rond te komen. De brochure wordt vertaald vijf talen (Nederlands, Engels, Frans, Arabisch en Turks). Naast een papieren versie voorzien we ook een digitale versie.

Wat hebben jullie geleerd in de loop van het project?

Het project leerde ons dat allochtone vrouwen die met een beperkt budget rondkomen heel vindingrijk zijn om te besparen. Toch zien we ook dat er heel wat informatie en hulp voorhanden is waar ze geen weet van hebben of waar ze geen beroep durven op doen. Zo bleek het voor een bepaalde groep een heel grote drempel om van energieleverancier te veranderen, terwijl een andere groep na het volgen van een vorming die stap wel durfde zetten. Uit de intervisies met de andere projecten leerden we dat heel wat organisaties op zoek zijn naar manieren om de doelgroep te bereiken. Hierbij gaat het vooral over het leren kennen van de doelgroep, zodat je project op maat van de doelgroep is. Belangrijk is ook om de juiste kanalen te gebruiken om de doelgroep te bereiken. Het louter ter beschikking stellen van een brochure zal niet voldoende zijn. Het is belangrijk om organisaties die met deze doelgroep werken actief aan te sporen de brochure te gebruiken.

Contactpersoon:

Jeroen Lievens, beleidsmedewerker

Femma

Urbain Britsierslaan, 1030 Brussel

Website: www.femma.be

Tel: 02-246 51 02

E-mail: jeroen.lievens@femma.be

4.5. Inloopteam De Mobil / Eerste Stappen preventieproject**Houvast, verbondenheid en toekomstperspectief herstellen na echtscheiding: speel-, spreek- en ontmoetingsruimte voor alleenstaande allochtone vrouwen****Wat was de algemene doelstelling van het project?**

Echtscheiding betekent voor nogal wat ouders dat ze tijdelijk of langere tijd alleen komen te staan, met kinderen. Bij allochtone alleenstaande komt daarbij dat ze - hoewel echtscheiding minder taboe is geworden - toch een scherpe vorm van sociale uitsluiting ervaren. De gevolgen van echtscheiding worden minder opgevangen door bredere sociale, familiale netwerken. Ouders worden met hun kinderen zowel psychologisch als materieel en financieel op zichzelf teruggeworpen. In de ontmoetingsruimte van ons Leuvense Inloopteam en van het Eerste Stappen project wilden we opvang bieden en uitwegen helpen vinden voor deze toestand. We wensten met de ontmoetingsruimte bovendien deze ouders en kinderen zichtbaarder en weerbaarder maken, een stem geven of helpen vinden.

Welke activiteiten hebben jullie ondernomen in de loop van het project?

Ten eerste, ten aanzien van de deelnemers die al in de ontmoetingsruimtes kwamen en waarvan we wisten dat ze gescheiden waren of ernstige relatieproblemen hadden, zijn we explicieter gaan stilstaan bij dit

probleem. Voordien durfden we dat minder omdat we dit te delicaat vonden, maar door dit project zijn we dat wel gaan doen. Mede door de intervisie hierover door de contactpersoon van dit project, kon dit gerichter en met meer kennis van zaken gebeuren. Ten tweede, om mensen van de doelgroep te bereiken die nog niet in onze werking kwamen, zijn we met de organisaties in het netwerk doelgericht gaan personen aanspreken. Ten derde, vanuit onze praktijkervaringen, gekoppeld aan de onderzoeken van de intervisor en diens masterstudenten (meesterproeven), zijn we gaan spreken binnen andere organisaties over deze soms nog te verborgen kwestie.

Welke resultaten behaalden jullie met het project?

Ten eerste, vaardighedenopbouw voor preventiewerkers, om met deze delicate thematiek te kunnen werken. Waar voordien deze thema's soms door zowel betrokkenen als begeleiders vermeden werden, gaan we er nu gerichter naar luisteren en op ingaan. Ten tweede, het aantal allochtone ouders die alleenstaande zijn na echtscheiding dat in de ontmoetingsgroepen kwam, is meer dan verdubbeld. Voor wat nog vrij recent een taboe onderwerp was, is dat een gunstige evolutie. Ten slotte zullen we na het project een informatiebrochure maken om in ons netwerk preventiewerkers attent te maken op tekenen van deze situatie en handvatten aan te reiken om de dilemma's en de sterkte na scheiding bij migrantenouders te beluisteren en te bewerken.

Wat hebben jullie geleerd in de loop van het project?

De intervisies met de andere projecten werden door onze medewerkers als uitermate zinvol ervaren. We leerden in ons netwerk dat omtrent alleenstaande allochtone ouders veelal niet geweten is hoe die situatie tot stand is gekomen. In de klassieke migraties was scheiding een taboe; in de nieuwe migratie speelt dat minder mee, maar is scheiding verbonden met of gevolg van een veel meer omvattende ontwrichting en perspectiefloosheid. Zowel voor de organisaties in het netwerk als voor de betrokken allochtone ouders is de expliciete aandacht voor deze thematiek belangrijk: het doet begeleidingsvaardigheid groeien en het helpt de betrokkenen uit het isolement, de schaamte, en in bepaalde gevallen, de uitzichtloosheid.

Contactpersoon:

Patrick Meurs, ondervoorzitter

Inloopteam De Mobil Leuven/Eerste Stappen preventieproject

Valkerijgang 26, 3000 Leuven

Website: www.eerstestappen.be (nog niet van Inloopteam De Mobil)

Tel: 016-32 60 42

E-mail: patrick.meurs@psy.kuleuven.be

4.6. Intercultureel Vrouwencentrum Antwerpen / CAW De Terp

Vrouwen van het IVCA Vrouwennetwerk versterken elkaar tijdens relatie en echtscheidingsproblemen

Wat was de algemene doelstelling van het project?

De bedoeling van het project is om vrouwen met relatie en echtscheidingsproblemen uit hun isolatie te laten stappen via de hulp van het IVCA Vrouwennetwerk. We willen dit bereiken door sleutelfiguren van

het vrouwen netwerk in hun engagement te versterken door informatie, opleiding en ondersteuning aan te bieden rond huwelijk en echtscheiding en de diensten en hulpverlening rond echtscheiding. Zo willen we er voor zorgen dat deze sleutelfiguren vrouwen kunnen informeren rond relatie en echtscheiding en op een effectieve manier kunnen bemiddelen en doorverwijzen waar nodig. We willen ook beleidsmensen en de diensten en organisaties in relatie- en echtscheidingsproblematiek nieuwe inzichten geven om deze hulpverlening beter te laten aansluiten bij ons doelpubliek.

Welke activiteiten hebben jullie ondernomen in de loop van het project?

Wij hebben een algemeen onderzoek gedaan naar de noden en behoeften van onze rolmodellen en sleutelfiguren en voortdurend krijgen we nieuwe suggesties. Ons project stopt pas op het einde van 2012. We ontwerpen momenteel een opleidingstraject voor de sleutelfiguren. De voorbereiding daarvan houdt in dat we luisteren naar hun suggesties om het programma op punt te stellen. Dit traject houdt twee delen in: we geven hen een basis in gesprekstechnieken, wat hun bemiddeling gaat vereenvoudigen. Verder maken we hen bekend met het aanbod dat er bestaat van diensten en organisaties waar we mee samenwerken en waar ze eventueel de vrouwen naar kunnen doorverwijzen. Samen met deze groep sleutelfiguren maken we dan een jaarplanning.

Wat hebben jullie geleerd in de loop van het project?

Wij gingen er tijdens het opmaken van dit project vanuit dat de basis van het probleem voor de vrouwen een gebrek aan informatie zou zijn. Maar we geraken steeds meer ervan overtuigd dat dit steeds minder een probleem is. Communicatie zonder misverstanden en tijdsdruk is een groter probleem. Omgaan met stress en de eisen van de meervoudige rollen (moeder/werkneemster/Nederlands leren...) die je moet spelen in onze ingewikkelde samenleving, geeft meer problemen. Daar een evenwicht in vinden is voor vele vrouwen een groter probleem.

Contactpersoon:

Isabel Ceballos, verantwoordelijke Vrouwenennetwerk

Intercultureel Vrouwencentrum Antwerpen

Paleisstraat 39, 2018 Antwerpen

Website: www.ivca-antwerpen.org

Tel: 03-238 16 93

E-mail: isabel@antwerpen.ywca.be

4.7. CAW Mozaïek

Onze wegen gaan uit elkaar, scheidingsbemiddeling in een context van migratie

Wat was de algemene doelstelling van het project?

We merkten de laatste jaren een toenemend aantal scheidingsbemiddelingen van koppels binnen een gemengd huwelijk. Bij 30 tot 40% van het totaal aantal dossiers is een migrant betrokken. In de Brusselse context is dit een kwetsbare groep. Een scheidings situatie in een migratiecontext is vaak complexer en scheidingsbemiddeling in deze situatie vraagt specifieke kennis en competenties: interculturele vaardigheden, kennis van internationale wetgeving, het vreemdelingenrecht, de asielwetgeving en soms zelf religieuze wetgeving. Door de kennis te verbreden van de bemiddelaars beogen we een meer cultuur

sensitieve hulpverlening aan het koppel aan te bieden. Anderzijds wensten we met het project de toegankelijkheid en bereikbaarheid van het bestaande aanbod te verhogen. Scheidingsbemiddeling als alternatief voor een gerechtelijke procedure is weinig bekend. Ook blijkt dat de hulpverlening zelf weinig vertrouwd is met scheidingsbemiddeling. Via het project willen we deze optie zowel bij de doelgroep als bij de organisaties die in aanraking komen met deze doelgroep beter bekend maken.

Welke activiteiten hebben jullie ondernomen in de loop van het project?

Om de kennis van de bemiddelaars te verbreden met als doel een meer cultuur sensitieve hulpverlening aan het koppel aan te bieden, ondernamen we volgende activiteiten:

- 2 of 3 daagse opleiding 'multiculturele hulpverlening' voor alle hulpverleners van het team;
- wettelijke informatie betreffende internationale echtscheidingen gebundeld;
- een lijst met ambassades en consulaten in België opgesteld;
- een lijst aangemaakt met meertalige erkende scheidingsbemiddelaars en allochtone hulpverleners voor toekomstig overleg of doorverwijzing;
- een beknopte literatuurstudie omtrent scheiding in een migratiecontext ondernomen;
- de ontwikkeling van een ondersteuningsinstrument met vragen en tips voor de bemiddelaars bij de begeleiding van huwelijksmigranten in scheidingssituaties;
- ter ondersteuning en ontwikkeling van het ondersteuningsinstrument een aantal interne en externe experts uit het werkveld geïnterviewd;
- uitwisseling met andere CAW (De Terp) rond ervaringen en good practices.

Om de toegankelijkheid en bereikbaarheid van het bestaande aanbod te verhogen ondernamen we volgende activiteiten:

- het opmaken van een folder bestemd voor personen die een scheiding in een migratiecontext meemaken. Er is een Nederlands-, Frans- en Engelstalige folder gemaakt;
- het ontwerpen van een bladwijzer rond scheidingsbemiddeling als informatierverspreidingsmiddel;
- het opstellen van een lijst van Brusselse (zelf)organisaties die in contact komen met de doelgroep en waar de dienst scheiding in familie zaken bekend gemaakt kan worden;
- intervisie bij de Koning Boudewijnstichting waar het aanbod onder professionelen uitgelegd en verspreid kon worden.

Wat hebben jullie geleerd in de loop van het project?

Er is zeer weinig literatuur te vinden over dit specifiek onderwerp. Scheidingsbemiddeling is nog weinig gekend, ook bij de hulpverleners en organisaties die deze doelgroep bereiken.

Contactpersoon:

Ann Van Malderen, coördinator Team Begeleiding

CAW Mozaïek

Sint-Katelijnestraat 16, 1000 Brussel

Website: www.cawmozaiek.be

Tel: 02-289 60 12

E-mail: ann.vanmalderen@cawmozaiek.be

4.8. Turkish Lady

Etre bru en terre d'exil - praatgroep en sensibiliseringsbrochure

Wat was de algemene doelstelling van het project?

Het was de bedoeling om een stand van zaken op te maken van een situatie die wij steeds alarmerender vonden: het onophoudelijk toenemende aantal echtscheidingen in het algemeen, en in de Turkse gemeenschap in België in het bijzonder. Om rond deze problematiek te kunnen werken en om op de juiste manier steun te kunnen verlenen, moesten we de oorzaken van dit fenomeen in kaart brengen en inzicht verwerven in de interne realiteit: weten wat het migratie-, affectieve en persoonlijke traject is van echtgenoten die uit elkaar gaan, luisteren naar hun moeilijkheden, maar ook benutten van hun ervaringen en voorstellen om andere personen in moeilijkheden te kunnen helpen.

Welke activiteiten hebben jullie ondernomen in de loop van het project?

We organiseerden een praatgroepje van vijf gescheiden Turkse vrouwen tussen 28 en 43 jaar oud, die al vrij lang in Brussel wonen. De bijeenkomsten werden begeleid door een Turkstalige psycholoog zodat de deelnemers zich in hun moedertaal konden uitdrukken. Hun getuigenissen werden verwerkt in een rapport, dat beschikbaar is in het Turks en in het Frans. Het is bedoeld als informatie- en sensibiliseringsinstrument voor andere vrouwen die in een gelijksoortige situatie verkeren of dreigen te belanden.

Welke resultaten behaalden jullie met het project?

De vrouwen van de praatgroep wilden hun verhaal zelf publiek maken (zij het anoniem) om jongeren en families in België en in Turkije bewust te maken van de huwelijks- en migratieproblematiek. Ze hadden ook graag dat dit rapport zou verspreid worden bij de politieke en beleidsverantwoordelijken zodat ze op de hoogte zijn van de problemen waarmee migrantenvrouwen in hun familie- en echtelijk leven geconfronteerd kunnen worden. De brochure werd gedrukt op 1000 exemplaren en verspreid binnen de vereniging en op verschillende evenementen. We hebben ook nauwere banden kunnen aanknopen met de voorzieningen waar we de vrouwen al sinds enkele jaren naartoe sturen.

Wat hebben jullie geleerd in de loop van het project?

Het heeft ons in de eerste plaats inzicht gegeven in het reële dagelijkse leven van bepaalde vrouwen die hun land, hopen op een beter leven, hebben verlaten. We konden vaststellen dat verscheidene van hen het slachtoffer waren van verschillende vormen van fysiek en psychologisch geweld. We hebben ook geleerd dat het voor sommige vrouwen niet gemakkelijk was om hun verhaal te vertellen. Soms was dat te wijten aan druk van hun omgeving, soms ook aan een gebrek aan zelfvertrouwen. Het staat vast dat ze echt willen dat er iets verandert! Ze willen gehoord worden door alle betrokken bevolkingsgroepen. Ze willen voorkomen dat dergelijke situaties zich blijven voordoen. Ze willen de overheden inzicht geven in de keerzijde van deze migratiehuwelijken.

Contactpersoon:

Sümeýra Koca, projectverantwoordelijke

Turkish Lady

Leuvensesteenweg 200, 1210 Sint-Joost-Ten-Node

Website: www.turkishlady.com

Tel: +32-2-219 89 39

E-mail: turkish_L@hotmail.com

4.9. Association pour le droit des étrangers (ADDE) in samenwerking met Planning Josaphat en CBAI

Divorce en terre d'exil: la séparation et le divorce dans un contexte migratoire. Approche juridique et psycho-sociale - informatie- en oriëntatiebrochure voor personen met een migratieachtergrond en werkers op het terrein

Wat was de algemene doelstelling van het project?

In Franstalig België bestond er geen naslagwerk met alle juridische en psychosociale informatie over een scheiding, een scheiding van tafel en bed, de huisvesting van de kinderen en de afwikkeling van een huwelijkscontract in het internationale privaatrecht. Nochtans is een huwelijks crisis op zich een zware last voor iedereen die ermee geconfronteerd wordt. En als een scheiding zich afspeelt binnen een migratiecontext, dan kan die last onoverkomelijk worden: niet alleen omdat men onvoldoende op de hoogte is van het sociale en juridische systeem, maar ook omdat het internationale karakter van zo'n scheiding het nog moeilijker maakt om het geschil, eventueel via juridische weg, te beheersen. Het was dus absoluut noodzakelijk om te kunnen beschikken over zo duidelijk en compleet mogelijke informatie.

Welke activiteiten hebben jullie ondernomen in de loop van het project?

Er werd een brochure van 94 blz. gemaakt die helder en beknopt antwoordt op alle vragen die zich bij een scheiding stellen: noodopvang, echtelijk geweld, echtscheidingsprocedure (met name volgens het internationaal recht), de huisvesting van de kinderen, ouderlijk gezag en alimentatieplicht, het beheer van de gemeenschappelijke goederen (in België en in het buitenland), gevaren inzake het verblijfsrecht... Voor de uitwerking van de brochure werkten drie diensten samen: ADDE, CBAI en Planning Josaphat. Een kunstenaar stond in voor de illustraties om het werk een menselijke dimensie te geven en om iedereen, naast de tekst, ook een visueel idee te geven van de ervaringen die in zo'n situatie kunnen opduiken. Tot slot werd de brochure nagelezen door vrijwilligers die actief zijn binnen CBAI en die zelf te maken hadden met een huwelijks crisis in een migratiecontext.

Welke resultaten behaalden jullie met het project?

Deze brochure werd voorgesteld aan de betrokken doelgroep tijdens workshops die werden georganiseerd door eerstelijnsorganisaties. Ze werd eveneens bezorgd aan iedereen die erom vroeg of aanwezig was bij juridische raadplegingen over dit probleem. Aangezien het gaat om een complexe problematiek, is de brochure niet altijd toegankelijk voor kwetsbare personen met een migratieachtergrond, die helemaal geen ervaring hebben met het Belgische of buitenlandse recht. Daarom kunnen ze hulp inroepen om de brochure te lezen. Het project omvat immers ook een coproductieproces. De brochure wordt daarbij gebruikt als een pedagogisch instrument dat in groep wordt geconsulteerd door begunstigden, familieleden, naasten, vertrouwenspersonen...

Wat hebben jullie geleerd in de loop van het project?

Door de multidisciplinaire benadering kan de problematiek vanuit verschillende standpunten worden bekeken.

De brochure is in PDF-formaat beschikbaar op de website van ADDE: www.adde.be

Contactpersoon:*Bruno Langhendries, jurist***Association pour le droit des étrangers***Kogelstraat 22, 1000 Brussel**Website: www.adde.be**Tel: 02-227-42-47**E-mail: bruno.langhendries@adde.be***4.10. La Voix des Femmes****Divorce: prendre un nouveau départ - brochure voor vrouwelijke nieuwkomers****Wat was de algemene doelstelling van het project?**

Een echtscheidingsprocedure is complex voor migrantenvrouwen die de taal van het gastland niet beheersen. Bovendien kan een echtscheiding ernstige gevolgen hebben voor hun verblijfsvergunning. Met de brochure 'Divorce: prendre un nouveau départ', willen we zorgen voor heldere, precieze en toegankelijke informatie voor vrouwelijke nieuwkomers die hun verblijfsrecht in België dreigen te verliezen omwille van een echtscheidingsprocedure. We willen deze vrouwen ook helpen bij de administratieve, juridische en sociale stappen die in dit verband gezet moeten worden en hen doorsturen naar de juiste steunpunten. De brochure is beschikbaar in vijf talen (Frans, Arabisch, Turks, Spaans en Engels) om ook de vrouwen die de taal van het gastland niet spreken, te bereiken. De brochure wordt verspreid op sleutelplekken (administratieve diensten, verenigingen, gemeenten..).

Welke activiteiten hebben jullie ondernomen in de loop van het project?

Een sociaal assistente werkte de brochure samen uit met vormingsmedewerksters om ervoor te zorgen dat de taal toegankelijk was en aansloot bij de noden van de vrouwen. De tekst werd voorgesteld aan vier groepjes vrouwen. Via deze leestest kon de brochure waar nodig worden aangepast en konden we zien hoe vrouwen reageerden op het onderwerp.

Welke resultaten behaalden jullie met het project?

De brochure werd gedrukt op 3000 exemplaren, die werden verdeeld in de gemeenten van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest (diensten burgerlijke stand en vreemdelingen), de OCMW's, verschillende netwerkorganisaties (huwelijk en migratie, gezinsplanning, politiediensten, sociaal overleg Sint-Joost, consulaten). De exemplaren verdwijnen snel omdat er veel aanvragen zijn van verenigingen die ze willen verspreiden of er nog extra willen. De brochure wordt eveneens gebruikt als ondersteuningsinstrument als vrouwen voor een echtscheiding gaan aankloppen bij een sociale dienst. De reacties zijn erg positief en de vrouwelijke nieuwkomers die zich nog niet kunnen uitdrukken in de taal van het gastland zijn blij omdat de informatie ook beschikbaar is in hun moedertaal.

Wat hebben jullie geleerd in de loop van het project?

De belangrijkste lessen van dit project zijn: migrantenvrouwen weten vrijwel niets over echtscheidingsprocedures in België; het is belangrijk om de wettelijke bepalingen daarover te kennen zodat men zich kan beschermen voor wat betreft de repercussies op de verblijfsvergunning, de toewijzing van de kinderen enz.; het is belangrijk om informatie te verspreiden in de moedertaal om het

sociaal werk met de vrouwen te optimaliseren; en vooral, vrouwelijke nieuwkomers bevinden zich in een erg kwetsbare situatie als ze het slachtoffer zijn van geweld en als hun verblijfsvergunning gekoppeld is aan hun huwelijk. Vaak dreigen ze immers hun verblijfsvergunning te verliezen als ze scheiden binnen drie jaar zonder werk te hebben en zonder te beschikken over de bestaansmiddelen om zelf in hun noden te voorzien. Velen kunnen zich daardoor niet losmaken uit een situatie van echtelijk geweld. Bij intervisies met andere projecten hebben we vastgesteld dat deze doelgroep nauwelijks gebruik maakt van bemiddelingspraktijken.

Contactpersoon:

Maria Miguel Sierra, directrice - Denise Costa, sociaal assistente

La Voix des Femmes

Verbondsstraat 20, 1210 Sint-Joost-Ten-Node

Website: www.lavoixdesfemmes.org

Tel: 02-218 77 87

E-mail: maria@lavoixdesfemmes.org / denise@lavoixdesfemmes.org

4.11. CEDS - Centre d'Études et de Documentations Sociales

Et après ? - een informatie-instrument voor professionals en migranten

Wat was de algemene doelstelling van het project?

Ten gevolge van de contacten die we hadden met de verenigingen op het terrein, wilden we een instrument creëren dat een antwoord kon bieden op de juridische, sociale en gezinsvragen die zich stellen bij personen van vreemde afkomst die gescheiden, of aan het scheiden, zijn. We wilden een uniek instrument maken dat informatie biedt over alle domeinen die te maken hebben met een scheiding en vooral met de periode na de scheiding: niet alleen de rechten en plichten van de personen, maar ook de gezinsaspecten, vooral als er kinderen bij betrokken zijn, en alle gevolgen op het dagelijkse leven als iemand er plots alleen voor staat. Het project was dus in de eerste plaats gericht op de professionals die met deze doelgroep werken, zodat ze heldere en samenhangende informatie konden verstrekken aan de personen die hen raad komen vragen. Maar we wilden ook dat het direct nut had voor de migranten zelf.

Welke activiteiten hebben jullie ondernomen in de loop van het project?

Daarom creëerden we een dubbel instrument: enerzijds een zakboekje, dat werd vertaald in de talen die het belangrijkste zijn voor de migranten in de streek van Luik (Frans, Engels, Duits, Arabisch, Turks, Russisch, Albanees), en anderzijds een reeks gekleurde geplastificeerde kaarten over allerlei thema's. Een professional kan deze kaarten bij een gesprek gebruiken om de vragen op een meer ludieke en interactieve manier te behandelen. Na afloop kan de persoon het zakboekje met informatie over de behandelde onderwerpen meenemen naar huis. We hebben 200 reeksen kaarten gemaakt en van de zakboekjes hebben we in elke taal 1000 exemplaren laten drukken.

Wat hebben jullie geleerd in de loop van het project?

We zijn nu beter op het hoogte van het (Luikse, maar ook Franstalige) verenigingsnetwerk en ook van de reële situatie op het terrein. Dankzij de concrete suggesties van onze partners zijn we op het idee

gekomen om een systeem van gekleurde kaarten te gebruiken en dient het zakboekje veeleer als een spoor dat iemand na een gesprek kan bewaren.

Contactpersoon:

Laura Rusalen, attachée - Bernard Pourveur, bestuurder

Centre d'Etudes et de Documentations Sociales

Place de la République française 1, 4000 Luik

Tel: 04-237 93 06 of 07

E-mail: laura.rusalen@provincedeliege.be / maryline.muytens@provincedeliege.be

4.12. Centre Familial Belgo-Immigré

Divorce en terre d'exil: choix de femmes - een specifieke opvangdienst voor migrantenvrouwen

Wat was de algemene doelstelling van het project?

We zijn vertrokken van de vaststelling dat 30% van de migranten die gebruik maken van de sociale dienst, verklaarden dat ze wilden scheiden. Anderen verklaarden dat ze al stappen gezet hadden. Daarom wilden we een specifieke sociale dienst op afspraak oprichten om deze personen - hoofdzakelijk vrouwen - te begeleiden bij deze identiteitsontwikkeling. Voor velen is deze breuk immers des te problematischer als het gaat om vrouwen met een Arabische moslimtraditie die zich tegen wil en dank schikken in deze breuk die een teken is van de moderne tijd. In het algemeen is het de bedoeling om de verenigingswereld gevoelig te maken voor deze problematiek.

Welke activiteiten hebben jullie ondernomen in de loop van het project?

- Oprichting van een specifieke dienst voor een publiek van vrouwelijke migranten die verklaarden dat ze wilden scheiden: met 35 vrouwen tussen 21 en 45 jaar werden gemiddeld 7 individuele afspraken gemaakt, dat maakt ongeveer 250 afspraken in totaal.
- De kennis van deze vrouwen over de echtscheidingsproblematiek bijwerken: organiseren van zes burgerworkshops over het thema huwelijk en scheiding met interne voorlichtings- en debatsessies voor de betrokken doelgroep.
- Communicatie: maken en verdelen van de voorlichtingsfolders van CFBI over deze nieuwe dienst; drukken van enkele affiches op groot formaat; drukken van prentbriefkaarten in het kader van het diversiteitsparcours van Sint-Gillis, als aankondiging voor een conferentie die we organiseerden op 24 november 2011; creëren van een website met uitleg over onze specifieke actie en aankondigingen van diverse CFBI-activiteiten.
- Evenementen: organiseren van een conferentie in het kader van het diversiteitsparcours van Sint-Gillis, met als sprekers Reza Kazemzadeh (psycholoog bij SMES) en Séverine Huysmans (advocate aan de balie van Brussel).

Welke resultaten behaalden jullie met het project?

Verbetering van het opvangkader, actieve samenwerking met nieuwe partners en reactivering van de relaties met vroegere partners.

Wat hebben jullie geleerd in de loop van het project?

Hoe moeilijk hun situatie ook was, toch slaagden deze vrouwen erin om op de ene of andere manier in actie te komen en om innovatieve oplossingen te bedenken en in elkaar te knutselen. Aangezien scheidingen vaak leiden tot veel eenzaamheid werden er luisterplekken georganiseerd om het lijden van deze vrouwen, die gekneld zitten tussen traditie en moderniteit, te verlichten. Intervisies met andere projecten verrijkten onze denkoefeningen. We hebben onze ervaringen getoetst en uitgewisseld zonder waardeoordelen en met veel respect. Professioneel voelen we ons minder alleen, en kunnen we nieuwe netwerkrelaties aanknopen.

Contactpersoon:

Latifa Lamkadem, sociaal assistente

Centre Familial Belgo Immigré

Dethystraat 58, 1060 Sint-Gillis

Tel: 02-537 28 00

E-mail: cfbi.pol@skynet.be / cfbi.karin@skynet.be

4.13. Huis van Latijns-Amerika S.E.U.L.**Golpe a golpe - realiseren van een documentaire over het traject van vrouwelijke migranten die het slachtoffer zijn van partnergeweld****Wat was de algemene doelstelling van het project?**

De Genderruimte van het Huis van Latijns-Amerika ontvangt en begeleidt vrouwen en mannen met een migratieachtergrond die het slachtoffer zijn van echtelijk geweld en die niet weten tot wie ze zich in België moeten richten. Het project wil voor hen een instrument creëren – in de vorm van een documentaire – dat hen laat zien welke juridisch-sociale hulp er in België beschikbaar is en welke stappen ze kunnen zetten om deze beproeving te boven te komen. De documentaire steunt op het traject van enkele vrouwen die werden gevolgd door de Genderruimte van de vzw. Daarnaast is het ook de bedoeling om de Belgische politieke wereld te informeren over de institutionele tekortkomingen en lacunes waarmee de slachtoffers kampen, zeker zij die hier illegaal zijn.

Welke activiteiten hebben jullie ondernomen in de loop van het project?

We hebben contact opgenomen met de slachtoffers en hen gevraagd of ze wilden getuigen voor de camera of ons toestemming wilden geven om hun verhaal te gebruiken in de documentaire. Het ging om personen die een dossier hadden bij de Genderruimte van de vzw en die uit de geweldspiraal geraakt waren. We zijn ook gaan aankloppen bij de verschillende actoren (advocaten, politie, gezondheidscentrum, de bemiddelaar van het Maison de la Famille enz.) om hen te vragen om hun actie in de documentaire voor te stellen en om de verschillende aspecten van de problematiek te verhelderen vanuit hun specifieke expertise.

Welke resultaten behaalden jullie met het project?

De documentaire wordt momenteel gemaakt.

Wat hebben jullie geleerd in de loop van het project?

De personen die ermee ingestemd hadden om te getuigen haakten op het laatste moment verscheidene keren na elkaar onder druk van hun omgeving af. Daardoor hebben we veel vertraging opgelopen. Uiteindelijk hebben we hen voorgesteld om niet meer te getuigen voor de camera, maar hebben we hen wel de toestemming gevraagd om hun verhaal te mogen gebruiken. Twee personen zijn daar al op ingegaan. Dat lijkt dus een betere oplossing te zijn.

Contactpersoon:

Emmeline Orban de Xivry, projectverantwoordelijke

Huis van Latijns-Amerika - Casa de America Latina S.E.U.L.

Collegestraat 27/9, 1050 Elsene

Website: www.america-latina.be

Tel: 02-535 93 81

E-mail: emmelineorban@gmail.com / genero@america-latina.be

4.14. Centre de planning familial Louise Michel**Divorce en terre d'exil, un premier pas vers l'émancipation - praatgroep voor migranten en denkoefening onder professionals****Wat was de algemene doelstelling van het project?**

Via onze professionele praktijk ontmoeten we enorm veel migranten die via gezinshereniging naar België gekomen zijn, die een echtscheidingsprocedure willen beginnen, maar die dan hun statuut dreigen te verliezen. We wilden graag op een andere manier werken met deze migranten, mannen en vrouwen, die rechtstreeks betrokken waren bij de problematiek van een scheiding in een vreemd land. Dit project wilde bovendien op een georganiseerde, collectieve manier inspelen op hun ervaring. Er werd een praatgroep opgericht om een band te smeden, om niet meer het gevoel te hebben dat men de enige is die dit soort situatie meemaakt, en om hen te tonen dat de moeilijkheden gehoord en erkend worden. We wilden eveneens de verschillende professionals die bezig zijn met deze problematiek bijeenbrengen in een permanente, gezamenlijke denkgroep. Deze groep zou werken aan een cahier met vaststellingen en aanbevelingen ten behoeve van de politieke en gerechtelijke wereld.

Welke activiteiten hebben jullie ondernomen in de loop van het project?

De workshops steunden op de methode 'zeggen wat rechtvaardig/niet rechtvaardig is'. Deze methode, die wordt begeleid door acteurs, vertrekt van de gevoelens van onrecht die de groep ervaren heeft en voert daar rond actie in het publieke domein. Om ervoor te zorgen dat de groep toegankelijk was voor zo veel mogelijk mensen, werden er parallelle activiteiten voor niet-schoolgaande kinderen (0-3 jaar) ontwikkeld. Deze kinderen die betrokken zijn bij crisissituaties in het gezin, hebben bijzondere aandacht nodig en hun welzijn kan alleen maar bijdragen tot de autonomie van de ouders.

Welke resultaten behaalden jullie met het project?

Aanvankelijk was de groep stabiel en nauwgezet. We stelden de begunstigden die vergezeld waren van hun kinderen voor om deel te nemen aan het project via een individuele sociale begeleiding. Vervolgens

zagen we een aantal moeilijkheden in de groep: sommige vrouwen waren nog verwickeld in relatief zware individuele procedures, waardoor ze niet beschikbaar waren om regelmatig mee te werken. Anderen waren bang om in een groepsproces te stappen vanwege het isolement waarin ze zich bevonden of vanwege bepaalde culturele remmingen. Nog anderen boekten winst op het vlak van emancipatie en autonomie, en startten met studies, een opleiding, een job..., wat voordien totaal ondenkbaar was. Via het groepswork en de opgedoken problemen ontstond er solidariteit binnen de groep, waardoor hun emancipatieniveau werd opgetrokken. We bouwen nu aan een nieuwe groep om het project voort te zetten.

Wat hebben jullie geleerd in de loop van het project?

We hebben ervaren dat het erg moeilijk is om de ruimte van de vrijheid te veroveren en goed te gebruiken. We stelden eens te meer vast dat het kind centraal staat in het leven van de vrouw, soms ten nadele van haar eigen vrijheid. De deelneemsters zien zichzelf alleen als moeder. Het kind geeft hen legitimiteit en dus vestigen ze veel hoop op hun kind, dat centraal staat in de organisatie van het dagelijkse leven.

Contactpersoon:

Robin Blondiaux, sociaal assistent en psychomotorisch specialist

Centre Louise Michel

rue des Bayards 45, 4000 Luik

Tel: 04-228 05 06

E-mail: louise.michel@belgacom.net

4.15. SIMA Verviers

Divorce: un droit, un choix - brochure voor migranten

Wat was de algemene doelstelling van het project?

Het was belangrijk dat vrouwen en mannen, hoofdzakelijk van vreemde afkomst, toegang hadden tot basisinformatie over echtscheiding. Zo kunnen ze met kennis van zaken beslissen om te starten met een echtscheidingsprocedure. Via een brochure wilden we hen laten kennismaken met 'steunpunten' die hen kunnen voorlichten, begeleiden en steunen bij hun inspanningen. Deze brochure wil hen er ook van bewust maken dat ze niet verplicht zijn om bepaalde situaties te ondergaan, dat er mogelijkheden en plekken zijn waar ze steun kunnen vinden.

Welke activiteiten hebben jullie ondernomen in de loop van het project?

We hebben contact opgenomen met verschillende organismen en verenigingen om informatie te verzamelen over echtscheiding en de verschillende procedures in België en om een lijst met 'contactadressen' op te stellen. Daarna werd de tekst van de brochure geschreven in het Frans en vertaald in het Turks, Arabisch en Russisch.

Welke resultaten behaalden jullie met het project?

De brochure werd gedrukt op 2000 exemplaren en wordt doelgericht verspreid.

Wat hebben jullie geleerd in de loop van het project?

Het is niet vanzelfsprekend om de brochure rechtstreeks te verspreiden onder het doelpubliek. Sommige personen zijn immers bang om interesse te tonen voor het onderwerp (vooral als er andere personen in dezelfde ruimte zijn). Het was ook moeilijk om te beslissen welke informatie we al dan niet moesten opnemen. Vanuit het principe dat 'te veel informatie de informatie verstikt', hebben we uiteindelijk gekozen voor basisinformatie, en beklemtonen we dat het noodzakelijk is dat ze zich richten tot competente personen of 'steunpunten' en niets beginnen zonder zich te informeren. We moesten het doel van de brochure ook verhelderen voor bepaalde verenigingen die actief zijn binnen migrantengemeenschappen: het is niet de bedoeling om mensen aan te zetten om te scheiden, maar wel om voorlichting te geven aan mensen die in een problematische situatie zitten.

Contactpersoon:

Suna Arslan, projectverantwoordelijke

Sima Verviers

rue de la Grappe 22, 4800 Verviers

Website: www.asblsima.be

Tel: 087-32 26 60

E-mail: suna@asblsima.be

4.16. Miroir Vagabond

Individuele begeleiding en praatgroepen

Wat was de algemene doelstelling van het project?

Het project wilde aan migranten met huwelijksproblemen concrete hulp bieden via drie initiatieven: een individuele begeleiding, praatgroepen en psychologische raadplegingen. We wilden deze werkzaamheden afstemmen op de verschillende fasen in een echtscheidingsproces:

- de vaststelling dat een problematisch leven niet meer overeenstemt met mijn noden en verwachtingen;
- het moment dat wordt beslist om de affectieve levensverbintenis in de huidige vorm stop te zetten;
- de feitelijke scheiding van de echtgenoten, de verhuizing;
- de administratieve en juridische scheiding.

Welke activiteiten hebben jullie ondernomen in de loop van het project?

- De praktische begeleiding van de stappen naar referentiepersonen en bevoegde instanties. Steun bij het uitvoeren van de veranderingen (verhuizing, tolken, planning, activering van bestaansmiddelen...).
- Praatgroepen: opvangen van het verdriet dat gepaard gaat met het rouwen om het einde van de huwelijksrelatie, sensibilisering voor de administratieve en juridische dimensies van affectieve keuzes, voor het uitwisselen en collectief naar oplossingen zoeken voor huwelijksproblemen en voor de impact op de relatie met de kinderen.
- Psychologische raadplegingen.

Welke resultaten behaalden jullie met het project?

De resultaten zijn globaal bevredigend, met een licht voorbehoud voor wat betreft de praatgroepen omdat het moeilijk was om de deelnemers te mobiliseren en om hun voorbehoud en schaamte rond problemen die moeilijk blijven, te overwinnen. Voor de rest konden we via de link met het project 'Reflets d'Exils' van Miroir Vagabond veel begunstigden bereiken: asielzoekers, vluchtelingen en andere personen met een migratieachtergrond.

Wat hebben jullie geleerd in de loop van het project?

We hebben onze kennis en onze benadering van de doelgroepen met wie we werken, kunnen verfijnen.

Contactpersoon:

Nicolas Contor, adjunct-directeur

Miroir Vagabond

Vieille Route de Marenne 2, 6990 Bourdon

Website: www.miroirvagabond.be

Tel: 084-31 19 46

E-mail: administration@miroirvagabond.be

Meer info over onze projecten,
evenementen en publicaties vindt u op
www.kbs-frb.be.

Een e-news houdt u op de hoogte.
Met vragen kunt u terecht op
info@kbs-frb.be of 070-233 728

Koning Boudewijnstichting,
Brederodestraat 21, B-1000 Brussel
02-511 18 40,
fax 02-511 52 21

Giften vanaf 40 euro
zijn fiscaal aftrekbaar.
000-0000004-04
IBAN BE10 0000 0000 0404
BIC BPOTBEB1

De Koning Boudewijnstichting is een onafhankelijke en pluralistische stichting in dienst van de samenleving. We willen op een duurzame manier bijdragen tot meer rechtvaardigheid, democratie en respect voor diversiteit. De Stichting steunt jaarlijks zo'n 2.000 organisaties en individuen die zich engageren voor een betere samenleving. Onze actiedomeinen voor de komende jaren zijn: armoede & sociale rechtvaardigheid, democratie in België, democratie in de Balkan, erfgoed, filantropie, gezondheid, leiderschap, maatschappelijk engagement, migratie, ontwikkeling, partnerschappen of uitzonderlijke ondersteuning. De Stichting werd opgericht in 1976 toen Koning Boudewijn 25 jaar koning was.

In 2012 werkt de Stichting met een startbudget van 30 miljoen euro. Naast ons eigen kapitaal en de belangrijke dotatie van de Nationale Loterij, zijn er de Fondsen van individuen, verenigingen en bedrijven. De Koning Boudewijnstichting ontvangt ook giften en legaten.

De Raad van Bestuur van de Koning Boudewijnstichting tekent de krachtlijnen uit en zorgt voor een transparant beleid. Voor de realisatie doet ze een beroep op een 50-tal medewerkers. De Stichting werkt vanuit Brussel en is actief op Belgisch, Europees en internationaal niveau. In België heeft de Stichting zowel lokale, regionale als federale projecten lopen.

Om onze doelstelling te realiseren, combineren we verschillende werkmethodes. We steunen projecten van derden of lanceren eigen acties, bieden een forum voor debat en reflectie, en stimuleren filantropie. De resultaten van onze projecten en acties worden verspreid via diverse mediakanalen. De Koning Boudewijnstichting werkt samen met overheden, verenigingen, ngo's, onderzoekscentra, bedrijven en andere stichtingen. We hebben een strategisch samenwerkingsverband met het European Policy Centre, een denktank in Brussel.

